

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра педагогічної та вікової психології**

На правах рукопису

УСІК МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПАРТНЕРІВ У
ГРОМАДЯНСЬКОМУ ШЛЮБІ**

Спеціальність 053 Психологія
Освітньо-професійна програма Психологія

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ІВАНАШКО
ОКСАНА ЄВГЕНІВНА,
кандидат психологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри педагогічної та вікової психології,
від «___» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ професор Гошовський Я.О.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Усік М.В. Психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійної програми Психологія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

Магістерська робота присвячена теоретико-методологічному та емпіричному дослідженню психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському (незареєстрованому) шлюбі.

Метою дослідження було вивчення особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі та виявлення їх специфічних психологічних характеристик порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом.

Методи дослідження: аналіз та синтез наукової літератури, систематизація та узагальнення теоретичних даних, порівняння різних підходів до вивчення проблеми, біографічний метод, метод психологічного тестування, методи обробки даних (кількісні та якісні), інтерпретаційний метод, непараметричний критерій Манна-Уїтні, коефіцієнт кореляції Спірмена.

У першому розділі здійснено загальнопсихологічний аналіз підходів до вивчення сім'ї, розкрито психологічну характеристику громадянського шлюбу в сучасній науці та проаналізовано психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі.

У другому розділі представлено характеристику вибірки та застосування методичного інструментарію, здійснено аналіз біографічних відомостей партнерів, досліджено особливості рольових очікувань, домагань і задоволеності шлюбом, а також проаналізовано особливості стилів міжособистісних взаємин та причин виникнення конфліктних ситуацій між партнерами, які перебувають у незареєстрованому шлюбі.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що його результати можуть використовуватися у практиці шлюбно-сімейного та індивідуального психологічного консультування, у змістовому наповненні освітніх компонентів з психології сім'ї та подружніх відносин, у розробці освітніх програм підготовки молоді до створення сім'ї та у практичній роботі психологічної служби з метою супроводу незареєстрованих пар.

Ключові слова: психологічні особливості, міжособистісні стосунки, громадянський шлюб, незареєстрований шлюб, партнерські відносини, задоволеність шлюбом, рольові очікування.

ANNOTATION

Usik M.V. Psychological Features of Interpersonal Relationships in Cohabitation

Thesis for the Master's degree in specialty 053 "Psychology", educational and professional program Psychology. – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The master's thesis is devoted to theoretical, methodological and empirical study of psychological features of interpersonal relationships between partners in civil (un-registered) marriage.

The aim of the study was to examine the features of interpersonal relationships between partners in civil marriage and to identify their specific psychological characteristics compared to officially registered marriage.

Research methods: analysis and synthesis of scientific literature, systematization and generalization of theoretical data, comparison of different approaches to studying the problem, biographical method, psychological testing method, data processing methods (quantitative and qualitative), interpretational method, Mann-Whitney non-parametric criterion, Spearman correlation coefficient.

The first chapter provides a general psychological analysis of approaches to studying the family, reveals the psychological characteristics of civil marriage in modern science, and analyzes the psychological features of interpersonal relationships in civil marriage.

The second chapter presents the characteristics of the sample and the application of methodological tools, analyzes biographical information of partners, examines the features of role expectations, aspirations and marital satisfaction, and analyzes the features of interpersonal interaction styles and causes of conflict situations between partners in unregistered marriage.

The practical significance of the study lies in the fact that its results can be used in marital-family and individual psychological counseling practice, in the content of educational components on family psychology and marital relations, in the development of educational programs for preparing young people for family formation, and in the practical work of psychological services for supporting unregistered couples.

Keywords: psychological features, interpersonal relationships, civil marriage, unregistered marriage, partnership relations, marital satisfaction, role expectations.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПАРТНЕРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ	
1.1.	Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї ...	10
1.2.	Психологічна характеристика громадянського шлюбу в сучасній науці	20
1.3.	Психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі	30
	Висновки до 1 розділу	40
РОЗДІЛ 2	ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТОСУНКІВ ПАРТНЕРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ	
2.1.	Характеристика вибірки та застосування методичного інструментарію	42
2.2.	Аналіз біографічних відомостей партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі	46
2.3.	Особливості рольових очікувань, домагань й задоволеність шлюбом партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі	50
2.4	Особливості стилів міжособистісних взаємин та причин виникнення конфліктних ситуацій між партнерами, які перебувають у незареєстрованому шлюбі	58
	Висновки до 2 розділу	64
ВИСНОВКИ		67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		71
ДОДАТКИ		78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення та пошук рішень проблем сім'ї сьогодні стає все більш затребуваним завданням суспільства і держави, оскільки від своєчасного виявлення труднощів, які зазнають подружжя, та побудови шляхів порятунку від них залежить не лише благополуччя дорослих, а й їхніх дітей, на яких покладається майбутнє нашої країни.

У сучасності широкого поширення набули так звані цивільні шлюби: за оцінками дослідників, близько 10-12% пар в Україні перебувають у незареєстрованих відносинах. Число дітей, народжених поза офіційно зареєстрованим шлюбом, становить приблизно 20-22% (за останніми доступними даними 2019-2024 років) [12].

Опитування, проведені серед громадян, показали, що сьогодні причинами, що сприяють співжиттю, стають: прагнення уникнути правової, фінансової та сексуальної відповідальності, невпевненість у своєму партнері, стирання сімейних цінностей, «старіння» сім'ї як соціального інституту та ін. Разом з тим, громадянський шлюб сприяє недбалому ставленню до сімейних традицій, звичаїв, що негативно відбивається на підростаючому поколінні. Сучасний рівень поширеності цивільних шлюбів та їх суперечливі наслідки вимагають наукового осмислення та комплексних емпіричних досліджень, що дозволяють вивчити психологічні особливості громадян, які відмовилися від офіційної реєстрації та шлюбних відносин.

У вітчизняній психологічній науці громадянський (цивільний, незареєстрований) шлюб, співмешкання, незареєстровані партнерські відносини залишається недостатньо дослідженою проблемою, незважаючи на його значне поширення в українському суспільстві. У сучасних психологічних дослідженнях науковці зосереджують увагу на окремих аспектах, пов'язаних із вивченням міжособистісних взаємин подружжя, їхніх поведінкових моделей, рівня взаєморозуміння та задоволеності шлюбними стосунками, зокрема: теоретико-методологічні засади дослідження проблеми гармонізації стосунків (А.Стеценко, О.Власенко) [41], особливості стосунків подружжя у сім'ях

різного типу за задоволеністю шлюбом (І.Василенко) [8], теоретичний аналіз кризи емоційної байдужості подружжя як психологічної проблеми (Є.Потапчук, А.Павелко) [30], психологічний аналіз сімейних ролей шлюбних партнерів (Є.Потапчук, Д.Карпова) [31], вплив рольових очікувань на задоволеність шлюбом (О.Емішянц) [13], чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості (Т.Коломієць, В.Ткачук) [16] та різних етапах подружнього життя (Л.Котлова, І.Саух) [18], позашлюбні стосунки подружжя та причини їх виникнення (Є.Потапчук, Н.Потапчук) [29], гендерні особливості задоволеності шлюбом (Г.Юшкова, Н.Афанасьєва) [52], запобігання емоційному вигоранню в сім'ї як фактор гармонізації сімейних взаємин (Т.Титаренко, О.Кляпець) [45] та ін.

Водночас, комплексний аналіз психологічних особливостей партнерів, які перебувають у цивільному шлюбі, та специфіка їх міжособистісних взаємин залишаються недостатньо вивченими.

Аналіз стану розробленості проблеми виявляє наявність низки протиріч:

- між широкою поширеністю незареєстрованих шлюбів у сучасному суспільстві та обмеженою кількістю психологічних досліджень міжособистісних стосунків у таких парах.

- між занепокоєністю суспільства та держави проблемами сім'ї та дітей і зниженням цінності традиційного офіційного шлюбу серед молоді.

- між потребою суспільства у розвитку психологічно благополучної та соціально адаптованої особистості й відсутністю системних досліджень психологічних особливостей людей, які перебувають у цивільному шлюбі.

Виявлені протиріччя визначили предмет дослідження.

Об'єкт дослідження: міжособистісні стосунки партнерів у громадянському (незареєстрованому) шлюбі.

Предмет дослідження: психологічні особливості міжособистісних стосунків партнерів, які перебувають у громадянському шлюбі (незареєстрованих партнерських відносинах).

Мета дослідження: дослідження особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі.

Завдання дослідження :

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення міжособистісних стосунків у партнерських відносинах. Розкрити сутність поняття «громадянський шлюб» (незареєстрованих партнерських відносин) у сучасній психології.

2. Проаналізувати психологічні особливості міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом. Визначити фактори, що впливають на якість міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі.

3. Провести емпіричне дослідження особливостей міжособистісних стосунків партнерів, які перебувають у громадянському шлюбі.

4. Виявити відмінності в психологічних особливостях міжособистісних стосунків між партнерами у громадянському та офіційно зареєстрованому шлюбі.

Гіпотетичні передбачення дослідження :

Партнери у громадянському шлюбі демонструють вищий рівень автономності та індивідуалізму порівняно з партнерами в офіційному шлюбі, оцінюють стосунки як благополучні, що будуються на достатньому рівні довіри, при цьому, мають нижчий рівень відчуття стабільності та передбачуваності майбутнього стосунків порівняно з офіційно одруженими парами.

У громадянському шлюбі взаємини партнерів відрізняються від взаємин партнерів в офіційному шлюбі, і можуть характеризуватись емоційною лабільністю, а також переважанням орієнтації подружжя на професійні та суспільні цінності, незалежність, спостерігається більш егалітарний (рівноправний) розподіл сімейних ролей та обов'язків; мотиви вступу в громадянський шлюб пов'язані з прагненням до свободи, побоюванням зобов'язань або негативним досвідом батьківської сім'ї.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступали положення про сім'ю як складну психологічну систему та базовий інститут соціалізації особистості, її функціональний, структурний та динамічний аспекти аналізу (Л.І. Березовська, О.М. Цільмак, Т.М. Титаренко, В.П. Кравець, М.І. Мушкевич та ін.); концептуальні підходи до подружньої сумісності як багатовимірного конструкту та задоволеності шлюбом як інтегрального показника якості подружніх стосунків (Г.А. Кошонько, Л.З. Сердюк, О.В. Волошок, А.В. Баратинська, Л.М. Лисенко та ін.); теоретичні положення про роль рольових очікувань, ціннісно-орієнтаційної єдності та структури любові у подружніх взаємодіях (О.Б. Емішянц, Є.М. Потапчук, Д.Є. Карпова, Н.М. Терещенко та ін.); дослідження конфліктності, кризових явищ, дестабілізації шлюбу та трансформацій інституту сім'ї, включаючи специфіку незареєстрованих партнерських стосунків (С. Бондар, А.Ф. Лісовенко, Т.А. Гурко, С.L. Cohan, S.M. Stanley та ін.); теоретико-методологічні засади вивчення міжособистісних стосунків, комунікації та можливості гармонізації подружніх стосунків засобами психологічного консультування (Л.А. Онуфрієва, В.А. Вінс, W.K. Halford, Т.М. Кузьменко та ін.).

З метою вирішення завдань дослідження та підтвердження гіпотези підібрано **такі методи** : аналіз та синтез наукової літератури; систематизація та узагальнення теоретичних даних; порівняння різних підходів до вивчення проблеми; біографічний метод; метод психологічного тестування; методи обробки даних (кількісні та якісні); інтерпретаційний метод.

База дослідження. У дослідженні взяли участь доросле населення України, яке перебуває у фактичному (громадянському) шлюбі — тобто у стосунках спільного проживання без державної реєстрації. До бази включені особи 25–35 років, що проживають разом із партнером/партнеркою 3 – 5 років та мають доступ до Інтернету. Вибірка є не випадковою і цілеспрямованою. Загальна планована чисельність вибірки — 100 респондентів (≈50 пар). Критерієм включення були: (1) вік ≥ 25 років; (2) перебування в громадянському шлюбі ≥ 3 -5 років; (3) добровільна згода на участь. Кандидатів

відбирали шляхом розміщення онлайн-анкети в тематичних групах, розсилок і рекомендацій учасниками. Для парного аналізу використовувався унікальний код пари, який вводили обидва партнери.

Теоретична значущість дослідження полягає в розширенні наукових уявлень про психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі, специфічні характеристики емоційної близькості, довіри та прихильності в незареєстрованих партнерських стосунках, визначенні психологічних факторів, що детермінують якість міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі, розширенні типології мотивів вибору громадянського шлюбу в сучасному українському суспільстві.

Практична значущість дослідження полягає у можливості розроблені практичні рекомендації для оптимізації міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі застосувати психологами та спеціалістами по роботі з молоддю при супроводі сімей, які зазнають кризи у незареєстрованих стосунках. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності психологів-консультантів, сімейних психотерапевтів та бути впроваджені у навчальний процес при викладанні освітніх компонент з психології.

Апробація результатів. Публікації за час навчання. Результати дослідження висвітлювалися на: XII науково-практичній інтернет-конференції: «Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві» із циклу: «Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування викликів сучасності», 8 – 12 грудня 2025 року, м. Луцьк. Тези доповідей на тему: «

Структура дослідження . Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з висновками щодо кожної з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний матеріал дослідження викладено на 65 сторінках, представлений у 5 малюнках та 23 таблицях. Список джерел включає 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПАРТНЕРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ

1.1. Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї

Сім'я як базовий інститут соціалізації особистості та форма міжособистісної взаємодії завжди залишалася в центрі психологічних досліджень. Сучасна психологічна наука розглядає сім'ю як складну багаторівневу систему, що функціонує за власними закономірностями та потребує комплексного наукового аналізу. Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї передбачає розуміння її як цілісного утворення, де переплітаються індивідуально-психологічні характеристики партнерів, специфіка їх міжособистісної взаємодії та соціокультурний контекст функціонування [32; 46].

У психологічній науці сім'я традиційно визначається як мала соціальна група, заснована на шлюбі або кровному спорідненні, члени якої пов'язані спільним побутом, емоційними зв'язками та взаємними обов'язками. Проте таке визначення охоплює лише формальні ознаки сімейної організації, тоді як психологічна сутність сім'ї виявляється значно глибшою. Р.П. Федоренко наголошує, що справжня природа сімейних стосунків розкривається через аналіз емоційних зв'язків, які об'єднують людей, характеру їх комунікації та взаємного впливу [46, с. 23]. Саме якість цих психологічних зв'язків, а не формальний статус відносин визначає сутність сім'ї як психологічного феномену.

Розглядаючи сім'ю як простір міжособистісної взаємодії, дослідники підкреслюють її унікальну роль у становленні особистості. Т.М. Титаренко та О.Я. Кляпець звертають увагу на те, що саме в контексті сімейних стосунків відбувається первинна соціалізація індивіда, формується його емоційна сфера та базові патерни міжособистісної поведінки [45]. Досвід, набутий у батьківській сім'ї, значною мірою детермінує характер майбутніх інтимних стосунків людини, її здатність до емоційної близькості та побудови довірливих відносин з

партнером. О.М. Цільмак систематизує різноманітні підходи до вивчення сім'ї, виділяючи структурний, функціональний та динамічний аспекти її аналізу [32]. При цьому дослідниця підкреслює необхідність інтегративного підходу, що враховує не лише формальну організацію сім'ї, але й якісні характеристики взаємин між її членами, особливості емоційного клімату та систему спільних цінностей.

Сучасні трансформації суспільства не могли не позначитися на інституті сім'ї. Т.А. Гурко аналізує теоретичні підходи до вивчення цих трансформацій, наголошуючи на необхідності врахування змін у ціннісних орієнтаціях, економічних умовах життя та гендерних стереотипах [11]. Дослідниця показує, що традиційна модель сім'ї поступово трансформується під впливом урбанізації, індивідуалізації життєвих стратегій та зміни соціальних ролей чоловіків і жінок. В.П. Кравець у фундаментальній монографії простежує еволюцію уявлень про сім'ю в українському суспільстві ХХІ століття, демонструючи складність процесу адаптації традиційних цінностей до сучасних реалій [20]. Автор переконливо доводить, що збереження цінності сім'ї можливе лише за умови гнучкого переосмислення її форм та функцій відповідно до актуальних суспільних потреб.

Функціональний аналіз сім'ї дозволяє зрозуміти ті ролі, які вона виконує як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому. Р.П. Федоренко виділяє репродуктивну, виховну, господарсько-економічну, рекреативну та психотерапевтичну функції сім'ї, кожна з яких має власну психологічну специфіку [46, с. 45-52]. Особливої ваги в сучасних умовах набуває психотерапевтична функція сім'ї, що полягає у забезпеченні емоційної підтримки, психологічного захисту та відновлення психічних ресурсів її членів. Т.М. Титаренко та О.Я. Кляпець підкреслюють, що в умовах зростаючих стресових навантажень сім'я виступає важливим буфером, який пом'якшує негативний вплив зовнішніх стресорів та забезпечує відчуття емоційної безпеки [45, с. 18]. Саме в сімейному колі людина може отримати безумовне прийняття,

розуміння та емпатійну підтримку, що є необхідною умовою збереження її психологічного благополуччя.

Нормативно-правовий аспект функціонування інституту сім'ї, який аналізує С. Сітнік, демонструє важливість створення суспільних умов для реалізації сім'єю її основних функцій [37]. Ефективність виконання сім'єю її соціальних та психологічних ролей значною мірою залежить від підтримки з боку держави та суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в екстремальних умовах. Л. Слюсар, досліджуючи українську сім'ю в умовах війни, виявляє специфічні трансформації у виконанні традиційних функцій [38]. В екстремальних обставинах на перший план виходять захисна та підтримуюча функції, тоді як реалізація інших може бути суттєво утруднена. І.П. Шульга аналізує, як спільна система цінностей та міцність емоційних зв'язків у подружній парі виступають важливими факторами подолання кризових ситуацій воєнного часу [51]. Дослідниця переконливо доводить, що сімейна згуртованість та взаємна підтримка значно підвищують стресостійкість особистості в умовах воєнного конфлікту.

Системний підхід до вивчення сім'ї передбачає аналіз її структури та взаємозв'язків між різними підсистемами. М.І. Мушкевич досліджує згуртованість та ієрархію шлюбної підсистеми, яка виступає центральним ядром сімейної системи [25]. Характер стосунків між подружжям значною мірою визначає психологічний клімат у сім'ї, впливає на виховання дітей та загальну атмосферу сімейного життя. Х.Б. Цьомик, аналізуючи психологічну сутність подружніх взаємин у різних дослідницьких традиціях, виділяє їх специфічні характеристики – особливу інтимність, глибоку емоційну близькість та взаємозалежність партнерів [50]. Саме ці якості відрізняють подружні стосунки від інших типів міжособистісних відносин та надають їм унікального психологічного змісту.

Багаторівневий аналіз подружніх взаємин здійснюють Л.І. Березовська та Т.Ю. Ямчук, виділяючи когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти цих стосунків [4]. Когнітивний компонент включає уявлення партнерів один про

одного, розуміння особливостей характеру та потреб партнера. Емоційний компонент відображає почуття, які партнери переживають у стосунках – від кохання та ніжності до роздратування та розчарування. Поведінковий компонент проявляється в конкретних діях партнерів, способах їх взаємодії в різних ситуаціях. Гармонійні подружні стосунки характеризуються узгодженістю всіх трьох компонентів – взаємним розумінням, позитивними емоціями та конструктивною поведінковою взаємодією.

О.О. Храпко та І.В. Волженцева здійснюють теоретико-методологічний аналіз проблеми міжособистісних стосунків, виділяючи різні рівні їх функціонування [49]. Дослідники показують, що міжособистісні стосунки можуть варіювати від поверхневої взаємодії до глибокої емоційної близькості, що є особливо актуальним для розуміння подружніх стосунків. Подружжя може перебувати на різних рівнях психологічної близькості – від формального співжиття до глибокої інтимності та злиття. Л.А. Онуфрієва та О.М. Чайковська систематизують знання про психологію міжособистісних взаємин та комунікації, акцентуючи увагу на специфіці сімейного спілкування [27]. Автори підкреслюють важливість комунікативної компетентності як необхідної умови побудови гармонійних подружніх стосунків. Здатність ефективно спілкуватися, відкрито виражати свої почуття та потреби, конструктивно вирішувати конфлікти виступає важливим предиктором якості та стабільності шлюбу.

Центральною проблемою психології сім'ї виступає питання подружньої сумісності. Г.А. Кошонько аналізує теоретичні засади дослідження цього феномену, визначаючи подружню сумісність як багатовимірний конструкт, що включає психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний та соціокультурний рівні [19]. На психофізіологічному рівні сумісність проявляється в узгодженості темпераментів, біоритмів, сексуальної конституції партнерів. Психологічний рівень передбачає узгодженість особистісних характеристик, потреб, мотивів. Соціально-психологічний рівень стосується узгодженості рольових очікувань, способів спілкування, стилів поведінки.

Соціокультурний рівень включає спільність ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, культурних традицій.

Р. Хавула, досліджуючи психологічні особливості подружньої сумісності, наголошує на важливості узгодженості ціннісних орієнтацій партнерів [47]. Спільні цінності виступають тим фундаментом, на якому будуються стосунки, вони визначають пріоритети в житті сім'ї, способи розв'язання конфліктів, стратегії виховання дітей. Дослідник підкреслює, що сумісність не є статичною характеристикою, яка або є, або її немає, а динамічним процесом, що розгортається протягом усього подружнього життя. Партнери можуть ставати більш або менш сумісними залежно від їх готовності до взаємної адаптації, компромісів, розвитку спільних інтересів.

Т. Перепелюк розглядає подружню психологічну сумісність як важливий чинник стабільності шлюбних стосунків [28]. Високий рівень сумісності партнерів знижує частоту та інтенсивність конфліктів, сприяє кращому взаєморозумінню, підвищує задоволеність шлюбом та його тривалість. Л.З. Сердюк аналізує ціннісно-орієнтаційну єдність як ключовий фактор психологічної сумісності подружжя [36]. Дослідниця емпірично довела, що збіг уявлень партнерів про важливі сторони подружнього життя, спільні життєві пріоритети та цінності значно підвищують ймовірність успішності та тривалості шлюбу.

Задоволеність шлюбом виступає центральним поняттям у психологічних дослідженнях сім'ї, оскільки саме вона інтегрально відображає якість подружніх стосунків. А.О. Корнюх розкриває сутнісні характеристики задоволеності подружнім життям, визначаючи її як суб'єктивну оцінку особистістю відповідності реальних стосунків її очікуванням та потребам [17]. Задоволеність шлюбом включає емоційний компонент (позитивні почуття до партнера), когнітивний (позитивна оцінка стосунків) та поведінковий (готовність вкладати зусилля в розвиток стосунків). О. Беспалько досліджує психологічні особливості осіб з різним рівнем задоволеності шлюбом [5]. Дослідниця встановила, що особи з високою задоволеністю характеризуються

більшою емоційною стабільністю, гнучкістю у стосунках, здатністю до компромісів та конструктивного розв'язання конфліктів. Натомість незадоволені шлюбом особи частіше демонструють ригідність, схильність до негативного сприйняття партнера, труднощі в емоційній регуляції.

А.В. Баратинська та Л.С. Пось аналізують зв'язок задоволеності шлюбом з адаптивними можливостями особистості [3]. Здатність гнучко реагувати на зміни життєвих обставин, адаптуватися до нових умов позитивно корелює з рівнем задоволеності подружніми стосунками. І.А. Василенко досліджує особливості взаємодії подружжя у сім'ях з різним рівнем задоволеності шлюбом [8]. У благополучних парах спостерігається більша емоційна близькість, конструктивне спілкування, взаємна підтримка, тоді як неблагополучні пари характеризуються емоційною дистанційованістю, деструктивною комунікацією, взаємними звинуваченнями.

Л.М. Лисенко виділяє широкий спектр чинників, що впливають на задоволеність стосунками в подружніх парах [22]. До них належать як індивідуально-психологічні особливості партнерів (темперамент, характер, ціннісні орієнтації), так і характеристики їх взаємодії (якість комунікації, сексуальна гармонія, розподіл обов'язків, фінансова стабільність, спільність інтересів). А.І. Іващенко та А.В. Тітова досліджують роль комунікативної компетентності, емпатії та здатності до компромісів у формуванні задоволеності шлюбом [15]. Якість спілкування між партнерами виявилася одним з найпотужніших предикторів задоволеності стосунками.

Чинники задоволеності шлюбом варіюють залежно від етапу життєвого циклу сім'ї. О.В. Волошок аналізує соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості [10]. Для молодих пар особливо значущими виявилися матеріальна забезпеченість, житлові умови, підтримка батьківських сімей, узгодженість ролевих очікувань. Л.О. Котлова та І.Д. Саух досліджують динаміку значущості різних чинників на різних етапах подружнього життя [18]. Якщо на початковому етапі провідну роль відіграють романтична любов та сексуальна гармонія, то з часом зростає значення

взаєморозуміння, підтримки, спільності життєвих цінностей та інтересів. Т. Коломієць та В. Ткачук аналізують вікову специфіку чинників задоволеності шлюбом [16]. Дослідники підкреслюють необхідність врахування вікових особливостей партнерів, оскільки те, що є важливим у молодому віці, може втрачати значущість у зрілості, і навпаки.

Гендерний аспект задоволеності шлюбом досліджують І.О. Бондаревська та А.О. Монська [7]. Для жінок більш значущими виявилися емоційна близькість, психологічна підтримка партнера, можливість відкритого спілкування. Для чоловіків важливішими є повага та визнання з боку дружини, відчуття власної компетентності та успішності. Г. Юшкова та Н. Афанасьєва аналізують гендерні особливості задоволеності шлюбом більш детально [52]. Дослідниці виявили відмінності в очікуваннях чоловіків та жінок від шлюбу, що може ставати джерелом непорозумінь. В. Сметаняк та В. Новак досліджують вплив гендерно-рольового конфлікту жінок на якість шлюбно-сімейних відносин [39]. Конфлікт між професійною та сімейною ролями жінки негативно позначається на задоволеності шлюбом обох партнерів, особливо якщо чоловік дотримується традиційних гендерних стереотипів.

Важливим чинником задоволеності шлюбом виступає узгодженість рольових очікувань партнерів. О.Б. Емішянц аналізує вплив рольових очікувань на задоволеність шлюбом [13]. Невідповідність між очікуваннями партнерів щодо розподілу сімейних ролей та реальною поведінкою виступає значущим джерелом конфліктів. Є.М. Потапчук та Д.Є. Карпова розробили методичні рекомендації щодо діагностики сімейних ролей як моделей поведінки подружжя [31]. Усвідомлення партнерами своїх рольових позицій та очікувань сприяє кращому взаєморозумінню та гармонізації стосунків.

Структура любові у подружніх стосунках досліджується Н.М. Терещенко [44]. Спираючись на тріадну теорію Р. Стернберга, дослідниця аналізує співвідношення компонентів любові у пар з різною задоволеністю шлюбом. Інтимність відображає почуття близькості та емоційного зв'язку, пристрась включає фізичне потяг та романтичні почуття, зобов'язання стосується рішення

залишатися разом та працювати над стосунками. У задоволених шлюбом пар спостерігається гармонійна представленість усіх трьох компонентів, тоді як у незадоволених може домінувати лише один компонент або всі виражені слабо. Л.З. Сердюк аналізує взаємозв'язок ставлення до себе та до партнера як фактор стабільності шлюбу [35]. Позитивне ставлення до себе та партнера, здатність бачити в ньому позитивні якості та приймати недоліки виступають важливими предикторами якості та тривалості подружніх стосунків.

Конфліктність та кризові явища у подружніх стосунках становлять окремий напрямок досліджень. С. Бондар досліджує емоційні проблеми та невротичні стани при порушенні функціонування сім'ї [6]. Хронічні конфлікти можуть призводити до розвитку тривожних та депресивних станів у партнерів, що, в свою чергу, погіршує якість стосунків, створюючи замкнене коло взаємного негативного впливу. І.В. Озерова та І.М. Кучманич аналізують взаємозв'язок тривоги та задоволеності шлюбом [26]. Високий рівень тривожності негативно корелює з задоволеністю стосунками, оскільки тривожні особи схильні до песимістичного сприйняття подій, підозрілості, труднощів у довірчому спілкуванні. Т. Іванова розглядає тривогу як психологічний феномен, що деструктивно впливає на міжособистісні стосунки [14]. Тривожність може виступати як причиною, так і наслідком порушень у подружніх стосунках.

Практичні підходи до роботи з тривогою представлені у працях Р. Ліхі [24], В. Станчишина [40] та К. Хорні [48]. Ці автори аналізують механізми виникнення тривоги та внутрішніх конфліктів особистості, їх вплив на міжособистісні стосунки, пропонують конкретні техніки подолання тривожних станів. О. Ригель та О. Посацький досліджують теоретичні основи дестабілізації шлюбу [33]. Систематизуючи причини дестабілізації, автори виділяють зовнішні фактори (соціально-економічні труднощі, культурні зміни) та внутрішні (психологічна несумісність, комунікативні проблеми, невірність).

Є. Потапчук та А. Павелко аналізують кризу емоційної байдужості подружжя як особливо небезпечну форму порушення стосунків [30]. Втрата емоційної близькості та інтересу партнерів один до одного може призводити до

формального збереження шлюбу при фактичному емоційному розлученні. Є.М. Потапчук та Н.Д. Потапчук досліджують позашлюбні стосунки та причини їх виникнення [29]. Невірність часто виступає наслідком незадоволених потреб у подружніх стосунках – дефіциту емоційної близькості, розуміння, сексуальної гармонії. А.Ф. Лісовенко та А.Г. Константінова виділяють критерії гармонійності та дисгармонійності подружніх стосунків [23]. Гармонійний шлюб характеризується емоційною близькістю, взаєморозумінням, конструктивною комунікацією, задоволеністю обох партнерів, тоді як дисгармонійний – емоційною холодністю, конфліктністю, незадоволеністю.

Можливості гармонізації подружніх стосунків засобами психологічного консультування аналізують В.А. Вінс, Ю.М. Кашпур та Т.М. Кузьменко [9]. Своєчасна психологічна допомога може сприяти конструктивному вирішенню конфліктів, покращенню комунікації, відновленню емоційної близькості. А.І. Стеценко та О.Л. Власенко систематизують різні підходи до гармонізації міжособистісних стосунків у світовій психологічній науці [41]. Т.М. Титаренко та О.Я. Кляпець розробили науково-методичний посібник щодо запобігання емоційному вигоранню в сім'ї [45]. Профілактика емоційного виснаження партнерів, підтримка їх психологічних ресурсів виступають важливими умовами збереження якості подружніх стосунків.

Сучасні тенденції трансформації інституту сім'ї відображають глибокі зміни в суспільстві. М.В. Сурякова та І.Б. Учитель досліджують місце сім'ї у системі цінностей українців [43]. Незважаючи на високу декларовану цінність сім'ї, спостерігається зниження її реального пріоритету, особливо серед молоді. О. Столярчук та О. Коханова аналізують шлюбно-родинні настановлення молоді [42]. Виявлено неоднозначне ставлення до традиційних форм шлюбу, зростання толерантності до альтернативних форм партнерства, відкладення вступу в шлюб та народження дітей. О. Адамова та В. Токарева досліджують питання удосконалення ставлення молоді до шлюбу [2]. О. Адамова та О. Тодощак аналізують готовність молоді до вступу у незареєстровані стосунки

[1]. Значна частина молодих людей розглядає такі стосунки як прийнятну форму партнерства.

Зарубіжні дослідження також фіксують трансформації інституту сім'ї. J. Arsic та J. Jerinic аналізують конституційне регулювання сімейної підтримки в європейських країнах [53]. J. Fields та L.M. Casper досліджують демографічні тенденції в США [55]. P. Neuveline та J.M. Timberlake аналізують роль незареєстрованих стосунків у формуванні сім'ї [57]. C.L. Cohan та S. Kleinbaum досліджують вплив дошлюбного співжиття на подружню комунікацію [54]. G.K. Rhoades, S.M. Stanley та H.J. Markman аналізують гендерну асиметрію в зобов'язаннях партнерів [59]. H.D. Hill досліджує невірність серед незареєстрованих пар [58]. W.K. Halford, H.J. Markman та S.M. Stanley обґрунтовують необхідність освітніх програм для зміцнення подружніх стосунків [56]. S.M. Stanley з колегами досліджують вплив дошлюбної освіти на якість та стабільність шлюбу [60].

Таким чином, загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї передбачає комплексний багаторівневий аналіз, що охоплює структурні, функціональні та динамічні аспекти її функціонування. Сім'я постає як складна психологічна система, де переплітаються індивідуально-психологічні характеристики партнерів, специфіка їх міжособистісної взаємодії, особливості комунікації та взаємного впливу. Центральне місце в психологічному аналізі сім'ї посідає подружня підсистема, якість стосунків у якій значною мірою визначає загальний психологічний клімат сім'ї та благополуччя всіх її членів.

Ключовими психологічними характеристиками, що визначають якість подружніх стосунків, виступають подружня сумісність, задоволеність шлюбом, емоційна близькість, ефективність комунікації, узгодженість ціннісних орієнтацій та рольових очікувань. Ці характеристики не є статичними, а динамічно змінюються протягом життєвого циклу сім'ї під впливом як внутрішніх факторів розвитку, так і зовнішніх соціокультурних обставин. Сучасні дослідження демонструють складність та багатофакторність детермінації якості подружніх стосунків, що потребує врахування як

особистісних особливостей партнерів, так і характеру їх взаємодії, а також соціального контексту функціонування сім'ї.

Особливої актуальності в сучасних умовах набуває вивчення трансформаційних процесів в інституті сім'ї. Зміни в соціально-економічних умовах, ціннісних орієнтаціях, гендерних стереотипах призводять до виникнення нових форм партнерських стосунків, що потребує їх психологічного осмислення. Зростання частки незареєстрованих союзів, відкладення вступу в шлюб та народження дітей, зміна традиційних гендерних ролей – все це відображає глибокі трансформації в розумінні сутності та призначення сім'ї в житті сучасної людини. Водночас базові психологічні потреби в емоційній близькості, інтимності, підтримці та взаєморозумінні залишаються незмінними, що робить сім'ю незамінним інститутом задоволення цих фундаментальних потреб особистості. Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї створює теоретичне підґрунтя для аналізу як традиційних, так і альтернативних форм партнерських стосунків, дозволяючи виявити їх психологічну специфіку, переваги та потенційні ризики для розвитку особистості.

1.2. Психологічна характеристика громадянського шлюбу в сучасній науці

Феномен громадянського шлюбу, або незареєстрованих партнерських стосунків, набуває все більшого поширення в сучасному суспільстві, що актуалізує необхідність його психологічного осмислення. Якщо ще кілька десятиліть тому такі стосунки розглядалися як девіантна форма партнерства, то сьогодні вони стають нормативним варіантом сімейної організації для значної частини населення. За даними Державної служби статистики України, близько двадцяти відсотків дітей народжуються поза офіційно зареєстрованим шлюбом, що опосередковано свідчить про поширеність незареєстрованих союзів [12]. Психологічна наука стикається з необхідністю аналізу цього явища, виявлення

його специфічних характеристик, факторів вибору такої форми стосунків та їх впливу на розвиток особистості.

Термінологічна невизначеність супроводжує феномен незареєстрованих стосунків як у повсякденному, так і в науковому дискурсі. У побутовій мові для позначення таких стосунків використовуються терміни «цивільний шлюб», «громадянський шлюб», «фактичні шлюбні відносини», «співжиття», «партнерство». Проте кожен з цих термінів має власні конотації та не є цілком коректним. Історично термін «цивільний шлюб» означав шлюб, зареєстрований у державних органах на противагу церковному вінчанню. У сучасному українському суспільстві цей термін набув іншого значення, позначаючи саме незареєстровані стосунки. Р.П. Федоренко аналізує еволюцію розуміння цього поняття, підкреслюючи неоднозначність його трактування [46, с. 87]. У науковому дискурсі найбільш коректним видається термін «фактичні шлюбні відносини» або «незареєстрований шлюб», оскільки він точно відображає сутність явища – наявність шлюбних стосунків за відсутності їх офіційної реєстрації.

Психологічна характеристика громадянського шлюбу передбачає розуміння його як особливої форми партнерських стосунків, що має власну специфіку порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом. О. Адамова та О. Тодощак, досліджуючи готовність сучасної молоді до вступу у незареєстровані стосунки, виявили неоднозначне ставлення до цієї форми партнерства [1]. Для одних людей громадянський шлюб виступає свідомим вибором, що відповідає їхнім ціннісним орієнтаціям та життєвій стратегії, для інших – тимчасовим етапом на шляху до офіційного шлюбу, для третіх – вимушеним компромісом через певні обставини. О. Адамова та В. Токарева підкреслюють необхідність удосконалення ставлення молоді до шлюбу та сімейного життя, формування реалістичних уявлень про різні форми партнерських стосунків [2]. Дослідниці наголошують, що вибір форми стосунків має бути усвідомленим та відповідати життєвим цілям обох партнерів.

Мотиви вступу в громадянський шлюб становлять окремий предмет психологічного дослідження. О. Столярчук та О. Коханова аналізують шлюбно-родинні настановлення сучасної молоді, виявляючи різноманітність факторів, що зумовлюють вибір незареєстрованих стосунків [42]. Серед основних мотивів дослідники виділяють прагнення до свободи та незалежності, небажання брати на себе формальні зобов'язання, страх перед невдачею у шлюбі, бажання краще пізнати партнера перед офіційною реєстрацією, економічні міркування, негативний досвід батьківської сім'ї. М.В. Сурякова та І.Б. Учитель досліджують трансформацію цінності сім'ї у свідомості сучасних українців [43]. Автори констатують, що при збереженні високої декларованої цінності сім'ї спостерігається зниження її реального пріоритету, що виявляється, зокрема, у відкладенні офіційної реєстрації стосунків.

Психологічний аналіз мотивів вибору громадянського шлюбу дозволяє виділити кілька типових паттернів. Перший паттерн пов'язаний з ідеологічним неприйняттям інституту офіційного шлюбу. Носії цієї позиції розглядають шлюб як застарілий соціальний інститут, що обмежує особисту свободу, сприймають його як форму контролю з боку держави над приватним життям людини. Вони переконані, що справжні стосунки базуються на почуттях, а не на юридичних зобов'язаннях, і відмова від офіційної реєстрації є проявом автентичності та щирості у стосунках. Другий паттерн характеризується прагматичним підходом – громадянський шлюб розглядається як «пробний» етап, що дозволяє краще пізнати партнера, перевірити сумісність у побутовому житті перед прийняттям остаточного рішення про офіційну реєстрацію. Третій паттерн пов'язаний з психологічними проблемами особистості – страхом зобов'язань, тривогою перед невдачею, незрілістю особистості, труднощами у прийнятті відповідальних рішень. Четвертий паттерн обумовлений зовнішніми обставинами – економічними труднощами, незавершеною освітою, відсутністю житла, протидією з боку батьків.

Зарубіжні дослідження демонструють подібні тенденції у мотивації вибору незареєстрованих стосунків. Р. Neuveline та J.M. Timberlake аналізують

роль співжиття у формуванні сім'ї в порівняльній міжнародній перспективі [57]. Автори виявили, що в різних країнах незареєстровані стосунки виконують різні функції – від короткострокового «побачення з проживанням» до повноцінної альтернативи традиційному шлюбу. С.Л. Cohan та S. Kleinbaum досліджують вплив дошлюбного співжиття на характер комунікації в подальшому офіційному шлюбі [54]. Дослідники встановили неоднозначність цього впливу – з одного боку, спільне проживання дозволяє краще пізнати один одного, з іншого – може призводити до формування деструктивних патернів взаємодії.

Психологічна специфіка стосунків у громадянському шлюбі значною мірою визначається відсутністю формальних юридичних зобов'язань. Ця обставина створює особливу психологічну атмосферу у стосунках – з одного боку, підвищує відчуття свободи та добровільності перебування разом, з іншого – може породжувати невизначеність та нестабільність. Партнери у громадянському шлюбі залишаються разом доти, доки обоє цього хочуть, без необхідності проходити складну процедуру розлучення у разі розриву. Ця обставина може як стимулювати партнерів більше дбати про якість стосунків, так і знижувати мотивацію до подолання труднощів у стосунках.

Дослідження показують, що психологічний клімат у громадянському шлюбі може істотно відрізнятись від офіційно зареєстрованого. А.В. Баратинська та Л.С. Пось, аналізуючи задоволеність стосунками у осіб з різним рівнем адаптивної поведінки, виявили, що здатність до гнучкої адаптації особливо важлива в незареєстрованих стосунках [3]. Відсутність чітких соціальних норм та очікувань щодо поведінки партнерів у громадянському шлюбі потребує від них більшої гнучкості та здатності до узгодження позицій. І.А. Василенко досліджує особливості взаємодії подружжя у сім'ях різного типу [8]. Дослідниця виявила, що в незареєстрованих парах може спостерігатися більша емоційна інтенсивність стосунків, оскільки партнери усвідомлюють, що тримає їх разом саме якість емоційного зв'язку, а не формальні зобов'язання.

Розподіл ролей та відповідальності у громадянському шлюбі має власну специфіку. Є.М. Потапчук та Д.Є. Карпова, розробляючи методичні

рекомендації щодо діагностики сімейних ролей, підкреслюють важливість усвідомлення партнерами своїх рольових позицій [31]. У громадянському шлюбі розподіл ролей часто є менш традиційним порівняно з офіційним шлюбом. Дослідження свідчать про тенденцію до більш егалітарного, рівноправного розподілу обов'язків у незареєстрованих парах. В. Сметаняк та В. Новак аналізують вплив гендерно-рольового конфлікту жінок на шлюбно-сімейні відносини [39]. Автори виявили, що в громадянському шлюбі жінки частіше відчують можливість поєднувати професійну самореалізацію та сімейне життя без тиску традиційних гендерних стереотипів.

Емоційна близькість та інтимність у громадянському шлюбі є предметом окремого дослідницького інтересу. Л.М. Лисенко аналізує психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах [22]. Дослідниця встановила, що для партнерів у громадянському шлюбі емоційна близькість має особливо важливе значення, оскільки саме вона виступає основним фактором, що утримує їх разом. А.І. Іващенко та А.В. Тітова досліджують роль комунікативної компетентності у формуванні задоволеності стосунками [15]. У незареєстрованих парах якість спілкування набуває критичного значення, оскільки відсутність формальних зобов'язань вимагає постійної роботи над підтримкою емоційного зв'язку.

Довіра виступає ключовим компонентом стосунків у громадянському шлюбі. Л.З. Сердюк аналізує взаємозв'язок ставлення до себе та до партнера як фактор стабільності стосунків [35]. У незареєстрованих парах довіра набуває особливої ваги, оскільки партнери мають постійно підтверджувати своє бажання бути разом не формальними зобов'язаннями, а реальними вчинками. Відсутність юридичних гарантій робить партнерів більш вразливими, що може як поглиблювати емоційний зв'язок через необхідність більше довіряти один одному, так і створювати додаткову тривогу через невизначеність перспектив стосунків.

Особливої уваги потребує питання стабільності громадянського шлюбу. О. Ригель та О. Посацький досліджують теоретичні основи дестабілізації шлюбу

[33]. Автори виділяють специфічні фактори нестабільності незареєстрованих стосунків – відсутність соціального визнання, правової захищеності, можливість легкого розриву без формальних процедур. Водночас дослідження показують, що стабільність громадянського шлюбу залежить передусім не від факту реєстрації, а від психологічних характеристик партнерів та якості їх взаємин. Т. Перепелюк аналізує подружню психологічну сумісність як чинник стабільності стосунків [28]. Високий рівень сумісності може забезпечувати стабільність незареєстрованих стосунків навіть за відсутності формальних зобов'язань.

Зарубіжні дослідження демонструють складність впливу дошлюбного співжиття на стабільність подальшого офіційного шлюбу. G.K. Rhoades, S.M. Stanley та H.J. Markman виявили феномен гендерної асиметрії у зобов'язаннях партнерів, які проживають разом до реєстрації шлюбу [59]. Нерідко один з партнерів, частіше жінка, розглядає спільне проживання як крок до офіційного шлюбу, тоді як інший, частіше чоловік, сприймає його як зручну форму стосунків без обов'язкового продовження у вигляді реєстрації. Така невідповідність очікувань може створювати напругу у стосунках та призводити до розчарування. S.M. Stanley з колегами досліджують вплив дошлюбної освіти на якість та стабільність шлюбу [60]. Автори переконливо доводять, що психологічна підготовка до спільного життя, незалежно від того, чи буде воно офіційно зареєстрованим, значно підвищує ймовірність успішності стосунків.

Конфліктність у громадянському шлюбі має власну специфіку. С. Бондар досліджує емоційні проблеми при порушенні функціонування сім'ї [6]. У незареєстрованих парах конфлікти можуть мати особливу гостроту, оскільки партнери усвідомлюють можливість легкого розриву стосунків. З одного боку, це може стимулювати їх до конструктивного вирішення суперечок, з іншого – може призводити до уникнення обговорення проблем через страх конфронтації. Є. Потапчук та А. Павелко аналізують кризу емоційної байдужості як психологічну проблему [30]. У громадянському шлюбі втрата емоційної близькості часто призводить до швидкого розриву стосунків, оскільки відсутні формальні перешкоди для розставання.

Тривога виступає значущим психологічним супутником стосунків у громадянському шлюбі. І.В. Озерова та І.М. Кучманич аналізують взаємозв'язок тривоги та задоволеності стосунками [26]. Невизначеність перспектив, відсутність формальних гарантій можуть породжувати тривогу щодо майбутнього стосунків. Т. Іванова розглядає тривогу як психологічний феномен, що негативно впливає на міжособистісні стосунки [14]. У контексті громадянського шлюбу тривога може стосуватися різних аспектів – від побоювань щодо вірності партнера до хвилювань про фінансову та правову незахищеність. Р. Ліхі пропонує практичні техніки роботи з тривогою [24], В. Станчишин аналізує досвід життя з тривожністю [40], К. Хорні досліджує внутрішні конфлікти особистості [48]. Ці праці є актуальними для розуміння психологічних механізмів подолання тривоги в умовах невизначеності, характерної для незареєстрованих стосунків.

Народження дітей у громадянському шлюбі створює особливу психологічну ситуацію. За даними статистики, значна частина дітей народжується у незареєстрованих парах [12]. Це актуалізує питання психологічної готовності партнерів до батьківства в умовах відсутності офіційної реєстрації стосунків. О.В. Волошок досліджує соціально-психологічні чинники задоволеності стосунками осіб періоду ранньої дорослості [10]. Для молодих пар, які мають дітей, але не перебувають в офіційному шлюбі, особливо важливими виявляються питання розподілу батьківської відповідальності, забезпечення прав дитини, узгодження підходів до виховання.

Невірність у контексті громадянського шлюбу набуває специфічного психологічного значення. Є.М. Потапчук та Н.Д. Потапчук аналізують позашлюбні стосунки та причини їх виникнення [29]. У незареєстрованих парах межі допустимої поведінки можуть бути менш чіткими, що створює простір для різних інтерпретацій вірності. Н.Д. Hill досліджує феномен невірності серед незареєстрованих пар [58]. Дослідник виявив, що в таких парах рівень невірності може бути вищим, що автор пояснює меншим рівнем зобов'язань та відчуття «належності» партнеру.

Перспективи розвитку стосунків у громадянському шлюбі можуть бути різноманітними. Для одних пар незареєстровані стосунки виступають перехідним етапом до офіційного шлюбу, для інших – стабільною формою партнерства, яку вони не мають наміру змінювати, для третіх – тимчасовим союзом, що закінчиться розривом. Л.О. Котлова та І.Д. Саух досліджують чинники задоволеності стосунками на різних етапах [18]. Динаміка задоволеності у громадянському шлюбі може відрізнятися від офіційного – відсутність формальних зобов'язань може як підтримувати високий рівень задоволеності через відчуття свободи вибору, так і знижувати його через невизначеність перспектив.

Т. Коломієць та В. Ткачук аналізують чинники задоволеності стосунками на різних етапах дорослості [16]. Для молоді громадянський шлюб може розглядатися як природний етап на шляху до створення офіційної сім'ї, тоді як для осіб зрілого віку, які мають досвід попереднього шлюбу, незареєстровані стосунки можуть виступати свідомим вибором форми партнерства, що забезпечує баланс між близькістю та автономією. І.О. Бондаревська та А.О. Монська досліджують гендерні відмінності в емоційних чинниках задоволеності стосунками [7]. У громадянському шлюбі ці відмінності можуть виявлятися особливо яскраво, оскільки відсутність традиційної рольової структури офіційного шлюбу дозволяє більш вільно виражати індивідуальні потреби та очікування.

Гармонізація стосунків у громадянському шлюбі потребує особливих зусиль. В.А. Вінс, Ю.М. Кашпур та Т.М. Кузьменко аналізують можливості психологічного консультування для оптимізації подружніх взаємин [9]. У роботі з незареєстрованими парами психолог має враховувати специфіку їх стосунків – невизначеність статусу, можливу асиметрію в очікуваннях щодо майбутнього, особливості розподілу відповідальності. А.І. Стеценко та О.Л. Власенко систематизують підходи до гармонізації міжособистісних стосунків [41]. Дослідники підкреслюють важливість роботи з ціннісними орієнтаціями партнерів, узгодженням їх очікувань щодо форми та перспектив стосунків.

А.Ф. Лісовенко та А.Г. Константінова досліджують психологічні особливості гармонійних та дисгармонійних стосунків [23]. У громадянському шлюбі гармонійність може визначатися передусім узгодженістю уявлень партнерів про сутність та перспективи їх стосунків. Якщо обидва партнери розглядають незареєстровані стосунки як тимчасовий етап або, навпаки, як бажану стабільну форму партнерства, це створює основу для гармонії. Дисгармонія виникає, коли партнери мають різні очікування щодо майбутнього стосунків.

Н.М. Терещенко досліджує структуру любові у парах із різною задоволеністю стосунками [44]. У контексті громадянського шлюбу особливого значення набуває компонент зобов'язання з тріади Стернберга. Якщо інтимність та пристрасть можуть бути високими як в офіційному, так і в незареєстрованому шлюбі, то компонент зобов'язання може мати специфіку. У громадянському шлюбі зобов'язання базується виключно на внутрішньому рішенні партнерів залишатися разом, без підкріплення формальними зобов'язаннями. Це може робити зобов'язання або більш щирим та глибоким, або, навпаки, більш крихким та нестійким.

Г.А. Кошонько аналізує теоретичні засади дослідження подружньої сумісності [19]. У громадянському шлюбі сумісність набуває особливого значення, оскільки саме вона, а не формальні зобов'язання, виступає основним фактором збереження стосунків. Психофізіологічна, психологічна, соціально-психологічна та соціокультурна сумісність мають бути достатньо високими, щоб компенсувати відсутність формальних зв'язків. Р. Хавула підкреслює динамічність сумісності [47]. У незареєстрованих стосунках партнери мають постійно працювати над підтриманням та поглибленням сумісності, оскільки зниження її рівня може швидко призвести до розриву через відсутність формальних перешкод.

О.Б. Емішянц досліджує вплив рольових очікувань на задоволеність стосунками [13]. У громадянському шлюбі рольові очікування можуть бути менш чіткими та більш гнучкими порівняно з офіційним шлюбом. Це створює

як можливості для більш творчого підходу до розподілу ролей, так і ризику непорозумінь через відсутність чітких соціальних норм. Л.З. Сердюк аналізує ціннісно-орієнтаційну єдність як фактор сумісності [36]. У незареєстрованих парах спільність цінностей має критичне значення, оскільки саме вона забезпечує внутрішню згуртованість за відсутності зовнішніх формальних рамок.

W.K. Halford, H.J. Markman та S.M. Stanley обґрунтовують необхідність освітніх програм для зміцнення стосунків [56]. Такі програми є особливо актуальними для пар у громадянському шлюбі, оскільки вони можуть допомогти партнерам усвідомити специфіку їх стосунків, узгодити очікування, розвинути навички ефективної комунікації та конструктивного вирішення конфліктів. J. Fields та L.M. Casper аналізують демографічні тенденції, пов'язані з поширенням незареєстрованих стосунків [55]. Автори констатують зростання частки таких союзів у більшості розвинених країн, що робить актуальним психологічне вивчення цього феномену. J. Arsic та J. Jerinic досліджують питання підтримки сім'ї на рівні конституційного регулювання [53]. Автори підкреслюють необхідність адаптації правових норм до нових реалій, коли значна частина сімей функціонує без офіційної реєстрації. Психологічна наука також має адаптуватися до цих змін, розробляючи специфічні підходи до вивчення та психологічної підтримки незареєстрованих пар.

Таким чином, психологічна характеристика громадянського шлюбу виявляє його як складний та неоднозначний феномен сучасності. Незареєстровані партнерські стосунки мають власну психологічну специфіку, що відрізняє їх від офіційного шлюбу. Ключовими психологічними характеристиками громадянського шлюбу виступають добровільність та відсутність формальних зобов'язань, що створює особливу психологічну атмосферу у стосунках. Це може як сприяти більшій автентичності та емоційній близькості партнерів, так і породжувати невизначеність, тривогу та нестабільність. Психологічна успішність громадянського шлюбу залежить від множини факторів – мотивів вибору цієї форми стосунків, узгодженості

очікувань партнерів щодо перспектив, рівня їх психологічної зрілості, сумісності, комунікативної компетентності. Подальше психологічне вивчення цього феномену потребує аналізу специфічних особливостей міжособистісних стосунків у незареєстрованих парах, що становить предмет наступного розділу нашого дослідження.

1.3. Психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі

Міжособистісні стосунки у громадянському шлюбі становлять особливий предмет психологічного аналізу, оскільки поєднують загальні закономірності партнерської взаємодії зі специфічними характеристиками, що впливають з незареєстрованого статусу відносин. Якщо попередній аналіз дозволив охарактеризувати громадянський шлюб як соціально-психологічний феномен, то тепер постає завдання детального розгляду тих психологічних процесів та механізмів, що визначають якість міжособистісної взаємодії партнерів у таких стосунках. О.О. Храпко та І.В. Волженцева виділяють різні рівні та аспекти функціонування міжособистісних стосунків [49]. У контексті громадянського шлюбу ці стосунки виявляють власну специфіку на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях.

Когнітивний аспект міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі включає уявлення партнерів один про одного, про характер їх стосунків, про їх перспективи. Л.А. Онуфрієва та О.М. Чайковська підкреслюють важливість адекватного взаємного сприйняття для ефективної міжособистісної взаємодії [27]. У незареєстрованих парах когнітивний компонент набуває особливого значення через необхідність постійно осмислювати та інтерпретувати статус стосунків за відсутності чітких соціальних маркерів. Партнери мають самостійно конструювати значення своїх стосунків, визначати їх межі та правила, що вимагає високого рівня рефлексивності та комунікативної компетентності.

Взаємне сприйняття у громадянському шлюбі може характеризуватися певною амбівалентністю. З одного боку, партнери сприймають один одного як близьких людей, з якими вони ділять побут, інтимність, плани на майбутнє. З іншого боку, відсутність офіційного статусу може створювати відчуття незавершеності, тимчасовості стосунків. Як стверджує Л.З. Сердюк, позитивне ставлення до себе та до партнера виступає важливим фактором стабільності стосунків [35]. У незареєстрованих парах позитивне сприйняття партнера має особливо важливе значення, оскільки саме воно, а не формальні зобов'язання, утримує людей разом. Здатність бачити та цінувати позитивні якості партнера, приймати його недоліки, зберігати віру в перспективність стосунків навіть у складні періоди виступає важливим чинником збереження громадянського шлюбу. Емоційний компонент міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі характеризується особливою інтенсивністю та варіативністю. Аналізуючи емоційну складову подружніх взаємин Л.І. Березовська та Т.Ю. Ямчук [4] стверджують, що у незареєстрованих парах емоційна близькість виступає центральним елементом стосунків, оскільки саме вона забезпечує психологічну єдність за відсутності формальних зв'язків. Як зазначають науковці І.О. Бондаревська та А.О. Монська [7], для партнерів у громадянському шлюбі емоційна підтримка, розуміння, емпатія мають критичне значення. Дефіцит позитивних емоцій у стосунках може швидше призводити до їх розриву порівняно з офіційним шлюбом, де формальні зобов'язання та соціальний тиск створюють додаткові бар'єри для розставання.

Емоційна динаміка у громадянському шлюбі може відрізнятися більшою мінливістю. Психологічні особливості осіб з різним рівнем задоволеності стосунками демонструють, що емоційна стабільність, гнучкість у стосунках, здатність до компромісів виступають важливими предикторами якості відносин [5]. У незареєстрованих парах задоволеність може швидше коливатися залежно від поточної якості взаємодії, оскільки відсутні стабілізуючі фактори офіційного шлюбу – спільне майно, соціальне визнання, формальні зобов'язання. Це може створювати як більшу гостроту переживань, так і більшу емоційну

нестабільність у стосунках. Тривога як емоційний феномен займає особливе місце в психологічній динаміці громадянського шлюбу. І.В. Озерова та І.М. Кучманич виявили негативну кореляцію між рівнем тривоги та задоволеністю подружніми стосунками [26]. У незареєстрованих парах тривога може мати специфічні джерела – невизначеність перспектив стосунків, побоювання щодо вірності партнера, хвилювання про правову незахищеність, особливо якщо є спільні діти або майно. Тривога деструктивно впливає на якість міжособистісних стосунків [14]. Хронічна тривога може призводити до розвитку контролюючої поведінки, ревнощів, конфліктів, що підриває довіру та близькість у стосунках.

Важливим аспектом емоційної сфери незареєстрованих стосунків є переживання почуття безпеки або небезпеки. С. Бондар досліджуючи емоційні проблеми при порушенні функціонування сім'ї [6] зазначає, що у громадянському шлюбі базове почуття емоційної безпеки може бути менш стійким порівняно з офіційним шлюбом. Партнери можуть переживати латентне відчуття загрози через усвідомлення можливості легкого розриву стосунків. Водночас, якщо партнери свідомо обрали цю форму стосунків і вона відповідає їхнім цінностям, почуття безпеки може базуватися на глибокій довірі та взаємній прихильності, що робить його навіть міцнішим, ніж безпека, що ґрунтується на формальних зобов'язаннях.

Поведінковий компонент міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі виявляється в конкретних паттернах взаємодії партнерів. Гармонізація подружніх взаємин можлива через розвиток навичок ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів, взаємної підтримки [9]. У незареєстрованих парах паттерни взаємодії можуть бути менш стереотипними та більш гнучкими. Відсутність чітко визначених соціальних ролей «чоловіка» та «дружини» дозволяє партнерам більш творчо підходити до організації спільного життя, розподілу обов'язків, прийняття рішень.

Комунікація виступає центральним елементом поведінкової взаємодії у громадянському шлюбі. На думку науковців Л.А. Онуфрієвої та О.М.

Чайковської комунікативна компетентність має важливе значення для якості міжособистісних стосунків [27]. У незареєстрованих парах ефективна комунікація набуває критичного значення, оскільки саме через спілкування партнери узгоджують свої очікування, вирішують конфлікти, підтримують емоційний зв'язок. Комунікативна компетентність, емпатія та здатність до компромісів виступають важливими предикторами задоволеності стосунками [15]. Здатність відкрито говорити про свої почуття, потреби, очікування, конструктивно обговорювати складні питання, активно слухати партнера є важливою умовою успішності громадянського шлюбу.

Специфічним аспектом комунікації в незареєстрованих парах є обговорення перспектив стосунків. Якщо в офіційному шлюбі презюмується намір перебувати разом назавжди, то в громадянському шлюбі це питання може залишатися відкритим або по-різному розумітися партнерами. G.K. Rhoades, S.M. Stanley та H.J. Markman виявили феномен гендерної асиметрії у зобов'язаннях партнерів [59]. Нерідко один партнер розглядає співжиття як етап перед офіційним шлюбом, тоді як інший сприймає його як самодостатню форму стосунків. Відсутність відкритої комунікації з цього приводу може створювати латентну напругу та призводити до розчарування.

Конфліктна взаємодія у громадянському шлюбі має власні особливості, на що зазначають Є. Потапчук та А. Павелко аналізуючи різні форми кризових явищ у подружніх стосунках [30]. У незареєстрованих парах конфлікти можуть мати особливу гостроту через усвідомлення можливості легкого розриву. З одного боку, це може стимулювати партнерів до більш обережної та делікатної поведінки в конфліктних ситуаціях. З іншого боку, може призводити до уникнення відкритого обговорення проблем через страх ескалації конфлікту до розриву стосунків. Такий патерн уникнення може призводити до накопичення невирішених проблем, що підриває якість стосунків.

Фактори дестабілізації шлюбу, які досліджували О. Ригель та О. Посацький, включають як зовнішні обставини, так і внутрішні психологічні проблеми [33]. У громадянському шлюбі до загальних факторів нестабільності

додаються специфічні – правова незахищеність, відсутність соціального визнання, можливість легкого розриву. Проте дослідження показують, що вирішальне значення має не формальний статус стосунків, а якість міжособистісної взаємодії. І.А. Василенко виявила, що в задоволених парах, незалежно від їх офіційного статусу, спостерігається конструктивна комунікація, емоційна близькість, взаємна підтримка [8].

Довіра як основа міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі має особливе значення. Л.З. Сердюк підкреслює роль позитивного ставлення до партнера для стабільності стосунків [35]. У незареєстрованих парах довіра не може спиратися на формальні гарантії, вона базується виключно на досвіді взаємодії, послідовності поведінки партнера, виконанні ним своїх обіцянок. Це робить довіру одночасно і більш цінною, оскільки вона є результатом реальної взаємодії, і більш вразливою, оскільки її порушення може швидко призвести до розриву стосунків.

Близькість та автономія у громадянському шлюбі перебувають у специфічному балансі. З точки зору М.І. Мушкевич згуртованість шлюбної підсистеми визначає міцність емоційних зв'язків між партнерами [25]. У незареєстрованих парах може спостерігатися тенденція до збереження більшої індивідуальної автономії порівняно з офіційним шлюбом. Партнери можуть підтримувати окремі соціальні кола, мати власні фінансові ресурси, зберігати власне житло навіть при спільному проживанні. З одного боку, це може сприяти збереженню індивідуальності та уникненню злиття, що є здоровим для стосунків. З іншого боку, надмірна автономія може перешкоджати формуванню глибокої емоційної близькості та відчуття «ми».

Інтимність у міжособистісних стосунках громадянського шлюбу виступає багатогранним феноменом. Структура любові (Н.М. Терещенко) включає інтимність, пристрасть та зобов'язання як три взаємопов'язані компоненти [44]. Інтимність охоплює емоційну близькість, здатність відкриватися перед партнером, ділитися своїми переживаннями, мріями, страхами. У незареєстрованих парах розвиток інтимності може як прискорюватися через

відчуття особливого довір'я, яке не потребує формальних підтверджень, так і гальмуватися через побоювання стати надто вразливим у стосунках, що не мають чітких гарантій тривалості.

Сексуальна взаємодія у громадянському шлюбі може мати власну специфіку. Л.М. Лисенко виділяє сексуальну гармонію як важливий чинник задоволеності стосунками [22]. Дослідження показують, що у молодих незареєстрованих пар сексуальна задоволеність часто буває вищою порівняно з офіційно одруженими парами того ж віку. Це може пояснюватися меншою рутинізацією стосунків, збереженням елементу новизни, меншим тиском традиційних норм щодо сексуальної поведінки. Водночас, у довготривалих незареєстрованих стосунках можуть виникати ті ж проблеми сексуальної сфери, що і в офіційному шлюбі.

Розподіл відповідальності та обов'язків у громадянському шлюбі відбувається за іншими принципами порівняно з традиційним шлюбом (Є.М. Потапчук та Д.Є. Карпова). Сімейні ролі як моделі поведінки подружжя формуються під впливом як традиційних уявлень, так і індивідуальних домовленостей партнерів [31]. У незареєстрованих парах розподіл обов'язків часто є менш чітким та більш гнучким. Гендерно-рольовий конфлікт, на думку В. Сметаняк та В. Новак, може негативно впливати на якість стосунків [39]. У громадянському шлюбі спостерігається тенденція до більш егалітарного розподілу ролей, меншого впливу традиційних гендерних стереотипів. Партнери частіше узгоджують розподіл обов'язків виходячи з індивідуальних можливостей, інтересів, завантаженості, а не з уявлень про «чоловічі» та «жіночі» обов'язки. Як стверджує О.Б. Емішянц рольові очікування можуть суттєво впливати на задоволеність стосунками [13]. У громадянському шлюбі невідповідність рольових очікувань може проявлятися інакше. Якщо в офіційному шлюбі партнери часто спираються на соціально нормовані ролі «чоловіка» та «дружини», то в незареєстрованих стосунках рольові очікування мають формуватися більш індивідуально. Це вимагає більшої рефлексивності та

комунікативної компетентності, але й дає більше можливостей для гнучкого пристосування до потреб обох партнерів.

Фінансова взаємодія у громадянському шлюбі становить окрему проблему. О.В. Волошок виділяє матеріальну забезпеченість як значущий чинник задоволеності стосунками у молодих пар [10]. У незареєстрованих парах фінансові питання можуть вирішуватися по-різному – від повного об'єднання бюджетів до збереження фінансової незалежності. Т. Коломієць та В. Ткачук аналізують динаміку значущості різних чинників на різних етапах стосунків [16]. На початкових етапах громадянського шлюбу партнери часто зберігають фінансову автономію, з часом може відбуватися більша інтеграція фінансових ресурсів, особливо якщо з'являються спільні діти або придбавається спільне майно. Прийняття рішень у громадянському шлюбі може мати більш партнерський характер. Різні аспекти подружньої сумісності, на розгляд Г.А. Кошонько, включають узгодженість у прийнятті рішень, розподілі відповідальності, визначенні пріоритетів [19]. У незареєстрованих парах рішення частіше приймаються на основі узгодження позицій обох партнерів, ніж на основі традиційних уявлень про главу сім'ї або розподіл сфер впливу. Це може сприяти розвитку більш демократичних стосунків, але й вимагає більших зусиль на узгодження позицій.

Соціальна підтримка та соціальні мережі партнерів у громадянському шлюбі мають власну специфіку. Як зазначають Л.О. Котлова та І.Д. Саух, різні чинники задоволеності стосунками включають не лише внутрішні характеристики пари, але й зовнішню підтримку [18]. Ставлення оточення до незареєстрованих стосунків може варіювати від повного схвалення до осуду, що впливає на психологічне благополуччя партнерів. Підтримка з боку батьківських сімей, друзів може виступати важливим ресурсом для незареєстрованих пар, тоді як відсутність такої підтримки або відкритий осуд можуть створювати додатковий стрес. І.М. Леонова досліджує психологічні чинники переживання самотності [21]. У контексті громадянського шлюбу цікавим є феномен «самотності вдвох», коли партнери проживають разом, але

відчують емоційну відстань. У незареєстрованих парах така самотність може виникати через невирішені питання стосовно перспектив стосунків, неузгодженість очікувань, страх глибокої емоційної відкритості. Водночас, якісні незареєстровані стосунки можуть повністю задовольняти потребу в близькості та уникнення самотності.

Стабільність міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі залежить від множини факторів. Т. Перепелюк розглядає подружню сумісність як ключовий чинник стабільності [28]. У незареєстрованих парах психологічна сумісність має компенсувати відсутність формальних зв'язків. Р. Хавула підкреслює динамічність сумісності, необхідність постійної роботи над її підтримкою [47]. У громадянському шлюбі ця робота набуває особливого значення, оскільки зниження сумісності може швидко призвести до розриву.

На думку Л.З. Сердюк ціннісно-орієнтаційна єдність виступає важливим фактором психологічної сумісності [36]. У незареєстрованих парах спільність цінностей є особливо важливим інтегруючим фактором. Якщо партнери розділяють спільні життєві цілі, мають подібні уявлення про важливі сторони життя, це створює міцну основу для стосунків навіть за відсутності формальних зобов'язань. Водночас, розбіжності в базових цінностях можуть швидше призводити до розриву порівняно з офіційним шлюбом. Динаміка міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі може відрізнятись від офіційного. А.Ф. Лісовенко та А.Г. Константінова досліджуючи характеристики гармонійних та дисгармонійних стосунків [23] стверджують, що у незареєстрованих парах може спостерігатися менш лінійна динаміка – періоди близькості можуть змінюватися періодами дистанціювання, періоди гармонії – періодами напруги. Відсутність формальних зобов'язань дозволяє партнерам більш гнучко регулювати ступінь близькості відповідно до їх поточних потреб та обставин.

С.М. Stanley з колегами досліджують вплив освітніх програм на якість стосунків [60]. Такі програми є особливо актуальними для незареєстрованих пар, оскільки можуть допомогти партнерам усвідомити специфіку їх стосунків,

розвинути необхідні навички. W.K. Halford, H.J. Markman та S.M. Stanley обґрунтовують важливість психологічної освіти для зміцнення стосунків [56]. Партнери у громадянському шлюбі можуть особливо потребувати підтримки у розвитку комунікативних навичок, узгодженні очікувань, конструктивному вирішенні конфліктів. C.L. Cohan та S. Kleinbaum досліджують вплив дошлюбного співжиття на подружню комунікацію [54]. Автори виявили, що досвід проживання разом до офіційної реєстрації може як покращувати, так і погіршувати комунікацію в подальшому шлюбі залежно від того, які паттерни взаємодії сформувалися. H.D. Hill аналізує проблему невірності у незареєстрованих парах [58]. Дослідник виявив, що нижчий рівень формальних зобов'язань може корелювати з вищою ймовірністю позапартнерських стосунків, проте ця залежність не є лінійною і опосередковується множиною факторів.

Причини виникнення позашлюбних стосунків, на думку Є.М. Потапчук та Н.Д. Потапчук, часто пов'язані з незадоволеними потребами у партнерських відносинах [29]. У громадянському шлюбі межі допустимої поведінки можуть бути менш чіткими, що потребує більш відкритого обговорення очікувань щодо вірності. Криза емоційної байдужості може виникати як в офіційному, так і в незареєстрованому шлюбі [30]. У незареєстрованих парах втрата емоційного зв'язку може швидше призводити до розриву, оскільки партнери усвідомлюють, що саме емоційна близькість є основою їх стосунків.

Різні підходи до гармонізації міжособистісних стосунків підкреслюють важливість узгодження очікувань партнерів, розвитку навичок ефективної комунікації, знаходження балансу між близькістю та автономією [41]. У роботі з незареєстрованими парами важливо враховувати специфіку їх стосунків, допомагати партнерам узгодити очікування щодо перспектив, розвинути навички підтримання емоційної близькості. Т.М. Титаренко та О.Я. Кляпець підкреслюють важливість профілактики емоційного виснаження для збереження якості стосунків [45]. У громадянському шлюбі партнери мають особливо дбати про підтримку свого емоційного ресурсу та взаємної підтримки.

Психологічне консультування може сприяти гармонізації подружніх взаємин через розвиток навичок ефективної комунікації та конструктивного вирішення конфліктів [9]. Робота з незареєстрованими парами має враховувати їх специфічні запити – узгодження очікувань щодо перспектив стосунків, вирішення питань розподілу відповідальності, особливо якщо є діти, робота з тривогою щодо нестабільності стосунків, розвиток навичок підтримання емоційної близькості. Гендерні особливості задоволеності стосунками виявляються у різних очікуваннях чоловіків та жінок від партнерства [52]. У громадянському шлюбі ці відмінності можуть виявлятися специфічно. Жінки можуть більше переживати через невизначеність статусу стосунків, особливо якщо планують дітей. Чоловіки можуть цінувати збережену автономію та відсутність формального тиску. Проте ці відмінності не є універсальними і залежать від індивідуальних особливостей партнерів.

В.П. Кравець у фундаментальній монографії аналізує підготовку молоді до сімейного життя [20]. Автор підкреслює необхідність формування реалістичних уявлень про різні форми партнерських стосунків, розвитку навичок побудови якісних стосунків незалежно від їх формального статусу. Удосконалення ставлення молоді до шлюбу та сімейного життя передбачає психологічну освіту, що допомагає молодим людям усвідомлено обирати форму партнерства, яка відповідає їхнім цінностям та життєвим цілям [2]. Дослідники О. Столярчук та О. Коханова виявили, що шлюбно-родинні настановлення сучасної молоді демонструють, що для значної частини молодих людей громадянський шлюб не розглядається як альтернатива офіційному, а як етап на шляху до нього [42]. Це означає, що міжособистісні стосунки в такому союзі мають подвійну спрямованість – на сьогодення та на перевірку можливості спільного майбутнього. Місце сім'ї у системі цінностей сучасних людей залишається високим [43]. Незважаючи на трансформацію форм партнерства, базові цінності близькості, підтримки, взаєморозуміння залишаються незмінними.

Таким чином, психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі виявляються на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Незареєстровані стосунки вимагають від партнерів вищого рівня рефлексивності, комунікативної компетентності, здатності до узгодження очікувань та підтримання емоційної близькості за відсутності формальних зобов'язань. Ключовими характеристиками міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі виступають інтенсивність емоційного зв'язку, відкритість комунікації, взаємна довіра, баланс між близькістю та автономією, гнучкість у розподілі ролей. Якість цих стосунків залежить від психологічної зрілості партнерів, їх сумісності, узгодженості ціннісних орієнтацій та очікувань щодо перспектив стосунків. Розуміння цих особливостей є важливим як для самих партнерів у громадянському шлюбі, так і для фахівців, які надають їм психологічну підтримку.

Висновки до 1 розділу

Сучасна психологічна наука розглядає сім'ю як складну багаторівневу систему, де переплітаються індивідуально-психологічні характеристики партнерів, специфіка їх міжособистісної взаємодії та соціокультурний контекст функціонування. Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї передбачає комплексний аналіз структурних, функціональних та динамічних аспектів її існування. Ключовими психологічними характеристиками, що визначають якість подружніх стосунків, виступають подружня сумісність, задоволеність шлюбом, емоційна близькість, ефективність комунікації, узгодженість ціннісних орієнтацій та рольових очікувань. Базові психологічні потреби в емоційній близькості, інтимності, підтримці та взаєморозумінні залишаються незмінними незалежно від форми партнерських стосунків, що робить сім'ю незамінним інститутом задоволення цих фундаментальних потреб особистості.

Трансформаційні процеси в сучасному суспільстві призвели до виникнення та поширення альтернативних форм партнерства, зокрема громадянського шлюбу. Незареєстровані партнерські стосунки перестали

розглядатися як девіантна форма і стали нормативним варіантом сімейної організації для значної частини населення. Психологічна характеристика громадянського шлюбу виявляє його як складний та неоднозначний феномен, що має власну специфіку порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом. Мотиви вибору цієї форми стосунків є різноманітними – від ідеологічного неприйняття традиційного інституту шлюбу до прагматичного підходу («пробний» етап), від психологічних проблем особистості (страх зобов'язань) до зовнішніх обставин. Ключовими характеристиками громадянського шлюбу виступають добровільність та відсутність формальних зобов'язань, що створює особливу психологічну атмосферу – з одного боку, сприяє автентичності та емоційній близькості, з іншого – може породжувати невизначеність, тривогу та нестабільність.

Психологічні особливості міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі виявляються на всіх рівнях партнерської взаємодії. На когнітивному рівні партнери мають самостійно конструювати значення своїх стосунків за відсутності чітких соціальних маркерів, що вимагає високої рефлексивності. Емоційний компонент характеризується особливою інтенсивністю, оскільки саме емоційна близькість виступає центральним елементом, що утримує партнерів разом. Специфічним емоційним феноменом є тривога, пов'язана з невизначеністю перспектив та правовою незахищеністю. Поведінковий компонент виявляється у більш гнучких та егалітарних паттернах взаємодії, менш стереотипному розподілі ролей, критичній важливості ефективної комунікації. Довіра набуває особливого значення, базуючись виключно на досвіді взаємодії без формальних гарантій. Баланс між близькістю та автономією у незареєстрованих парах часто зміщений у бік збереження більшої індивідуальної незалежності.

Якість та стабільність міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі визначаються не формальним статусом відносин, а психологічними характеристиками партнерів та характером їх взаємодії. Високий рівень психологічної сумісності, узгодженість ціннісних орієнтацій, комунікативна

компетентність, здатність до конструктивного вирішення конфліктів виступають ключовими предикторами успішності таких стосунків. Водночас відсутність формальних зобов'язань вимагає від партнерів постійної роботи над підтриманням емоційного зв'язку, оскільки зниження якості стосунків може швидше призводити до їх розриву. Особливої актуальності набуває узгодження очікувань партнерів щодо перспектив стосунків, адже невідповідність уявлень про майбутнє створює латентну напругу та може призводити до розчарування.

Теоретичний аналіз проблеми засвідчує необхідність подальших емпіричних досліджень цього феномену з метою виявлення специфічних психологічних механізмів, що забезпечують якість та стабільність незареєстрованих партнерських стосунків, а також розробки практичних рекомендацій щодо психологічної підтримки таких пар.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТОСУНКІВ ПАРТНЕРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ШЛЮБІ

2.1. Характеристика вибірки та застосування методичного інструментарію

Розвиток взаємин партнерів у шлюбі є динамічним, складним процесом, який детермінується, в тому числі, і їх індивідуально-психологічними особливостями (стилем міжособистісних відносин, рольовими очікуваннями та позиціями, особливостями взаємодії в конфлікті). У зв'язку з цим, їх вивчення є значущим науково-практичним завданням психології.

Метою емпіричного дослідження стало вивчення особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі. Для досягнення поставленої мети були сформульовані та послідовно вирішені такі завдання: вивчити психологічні аспекти взаємин подружжя у незареєстрованому шлюбі; вивчити психологічні аспекти стосунків подружжя у зареєстрованому шлюбі; провести порівняльний аналіз психологічних аспектів міжособистісних стосунків подружжя у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі та сформувати основи психологічного супроводу для психолога.

Емпіричне дослідження взаємовідносин подружжя у незареєстрованому шлюбі проводилося в період з лютого по квітень 2025 року.

Відповідно до мети та завдань дослідження були сформовані рівночисленні групи з осіб, які перебувають в офіційному та цивільному шлюбі, рис. 2.1.

Загальна кількість вдосліджуваних 100 осіб: 25 чоловіків (група 1) та 25 жінок (група 2) у віці 25 – 35 років, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; 25 чоловіків (група 3) та 25 жінок (група 4) у віці 25 – 35 років, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Таким чином було обстежено 50 пар, кожна з яких має стаж спільного життя 3 – 5 років.

Важливо, що значних відмінностей у соціально-демографічних характеристиках респондентів, які склали вибірку емпіричного дослідження психологічних аспектів взаємин подружжя у незареєстрованому шлюбі, немає.

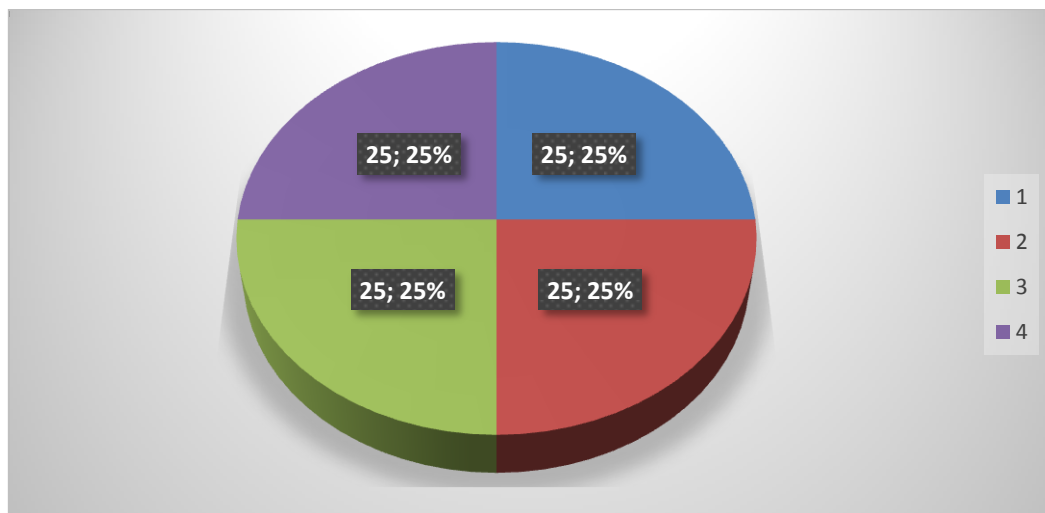

Рис. 2.11. Характеристика вибірки за кількістю респондентів у групах
Досліджувані проживають в Україні. Рівень освіти чоловіків і жінок, що взяли участь у дослідженні, показаний на рис 2.2 (дані представлені в %).

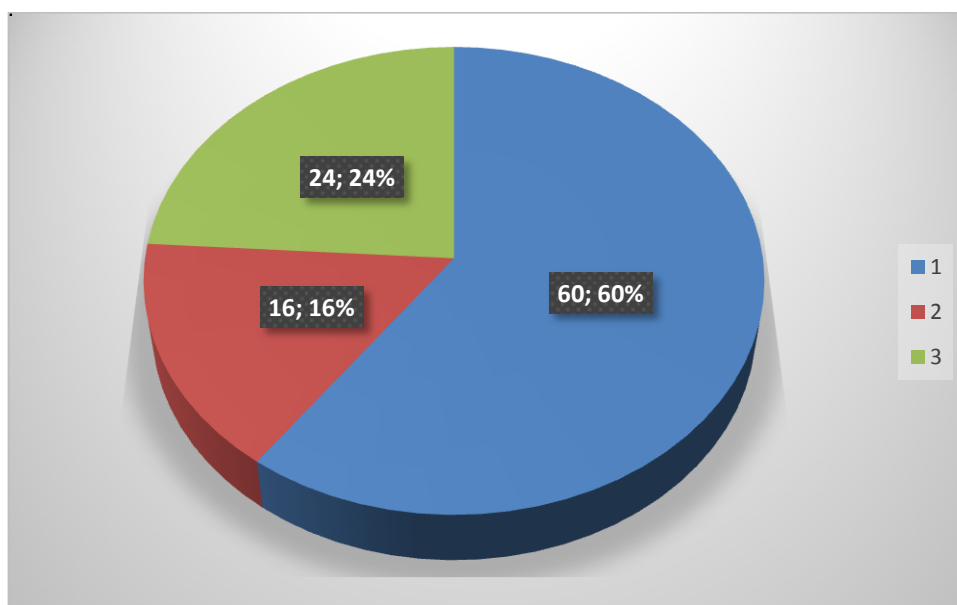

Рис. 2.22. Характеристика вибірки за рівнем освіти

Отже, більше половини досліджуваних осіб мають вищу освіту: вищу освіту – 60%, незакінчену вищу освіту – 16%, середню спеціальну – 24%.

Отримані дані внесені до зведеної матриці у програмі Microsoft Office Excel 2010 і схильні до процедур статистичної обробки в пакеті прикладних програм SPSS v.22.0.

Емпіричне дослідження психологічних аспектів взаємин подружжя у незареєстрованому шлюбі побудовано з використанням наступних методів: аналіз та синтез наукової літератури; систематизація та узагальнення теоретичних даних; порівняння різних підходів до вивчення проблеми;

біографічний метод; метод психологічного тестування; методи обробки даних (кількісні та якісні); інтерпретаційний метод.

Для вирішення поставлених завдань було підібрано відповідний діагностичний інструментарій (Дод. А):

1. Біографічний опитувальник (BIV),
2. Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (ОЗШ)
3. Методика «Рольові очікування партнерів»,
4. Методика діагностики міжособистісних відносин ДМВ (модифікація тесту Т. Лірі),
5. Опитувальник «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях»;
6. шкала довіри Д. Готтман.

Таким чином, представлені в таблиці Додатку А психодіагностичні методики дозволять нам виявити різні аспекти взаємин подружжя у незареєстрованому шлюбі: біографічні дані, актуальний психічний стан, сімейну ситуацію; ступінь задоволеності шлюбом; рольові очікування, домагання та позиції; ступінь довіри партнеру по шлюбу; переважний тип міжособистісних відносин; стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях.

Статистична обробка результатів емпіричного дослідження проведена з використанням пакета програм МО Excel 2010, пакета прикладних програм SPSS v. 22.0. Отримані результати були піддані первинному аналізу: розрахунку середнього арифметичного шляхом (M), стандартного відхилення (σ), мінімальних ($\min$) та максимальних ($\max$) значень показників у вибірці.

Виявлення відсотка обстежених партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, що характеризуються тими чи іншими психологічними особливостями, здійснено за допомогою частотного аналізу даних.

Для правильного вибору коефіцієнта відмінностей і кореляції з допомогою критерію Колмогорова (Z) оцінили особливості розподілу. Зокрема, зроблено порівняння даних емпіричного дослідження із нормальним розподілом. Отримані дані подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Дані розрахунку критерію Колмогорова (Z)

№ з/п	Назва показника	Z	p	№ з/п	Назва показника	Z	p
1	Інтимно-сексуальна сфера	1,91	0,001	17	Сімейна ситуація	1,59	0,013
2	Особистісна ідентифікація з чоловіком	1,59	0,013	18	Нестача сили «Я»	2,27	0,001
3	Господарсько-побутова сфера	2,45	0,001	19	Негативний соціальний стан	2,45	0,001
4	Батьківсько-виховна сфера	1,52	0,02	20	Стиль виховання	1,78	0,003
5	Соціальна активність	1,71	0,006	21	Нейротизм	1,52	0,02
6	Емоційно-психотерапевтична сфера	1,78	0,003	22	Схильність до соматичних порушень	1,71	0,006
7	Зовнішня привабливість	2,23	0,001	23	Екстраверсія	1,91	0,001
8	Задоволеність шлюбом	1,45	0,029	24	Конфліктна поведінка	3,34	0,001
9	Владний-лідуючий стиль	1,79	0,003	25	Взаємини із родичами	2,44	0,001
10	Незалежно-домінуючий стиль	2,27	0,001	26	Виховання дітей	2,7	0,001
11	Прямолінійно-агресивний стиль	2,45	0,001	27	Прагнення автономії	2,24	0,001
12	Недовірливий-скептичний стиль	1,52	0,02	28	Порушення рольових очікувань	2,74	0,001
13	Покірно-сором'язливий стиль	1,91	0,001	29	Розузгодженість норм поведінки	2,17	0,001
14	Залежно-слухняний стиль	1,59	0,013	30	Домінування подружжя	2,52	0,001
15	Співробітничо-конвенційний стиль	2,48	0,001	31	Ревнощі	2,61	0,001
16	Відповідально-великодушний стиль	1,91	0,001	32	Ставлення до фінансів	2,65	0,001

Отриманий при емпіричному дослідженні ряд значень відхиляється від нормального. У зв'язку з цим було обрано непараметричний критерій Манна-Уїтні та непараметричний коефіцієнт кореляції Спірмена. Висновок про наявність достовірних відмінностей та зв'язків зроблено з урахуванням аналізу показника «р» (двостороння значимість). При значенні $p \leq 0,05$ відмінність або зв'язок є значущою, а при значенні $p \leq 0,01$ відмінність або зв'язок - високо значущий.

Таким чином, при обробці результатів емпіричного дослідження використано методи первинної статистики (середнє арифметичне, стандартне відхилення), частотний аналіз, критерій Колмогорова (визначення якості

розподілу значень показників у вибірці), непараметричний критерій Манна-Уїтні, непараметричний коефіцієнт кореляції Спірмена.

2.2. Аналіз біографічних відомостей партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

В межах емпіричного дослідження особливостей взаємин партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, з метою вивчення деяких аспектів біографії, навколишнього соціального середовища, особистісних особливостей випробуваних використано біографічний опитувальник. Результати емпіричного дослідження представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Біографічні дані партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Шкала FAM	50	3,00	7,00	5,40	0,73
Шкала ICHSTK	50	4,00	9,00	8,26	1,26
Шкала SOZLAG	50	5,00	9,00	8,40	1,05
Шкала ERZIEN	50	3,00	9,00	7,20	1,43
Шкала N	50	2,00	9,00	6,92	2,09
Шкала SOZAKT	50	2,00	8,00	4,74	1,37
Шкала PSYKON	50	4,00	8,00	6,98	0,94
Шкала E	50	2,00	8,00	6,00	1,63

Шкала FAM дозволила виявити досить позитивну взаємодію у батьківських сім'ях обстежених осіб ($M=5,4$). Партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, здебільшого виховувалися у сприятливій сімейній обстановці, в атмосфері позитивної взаємодії між батьками. Ними відзначається позитивне ставлення батьківської сім'ї до навколишнього світу, а також сприятливий вплив з боку сім'ї в дитинстві та юності на формування особистості респондентів.

Шкала ICHSTK дозволила виявити показник сили «Я» у обстежених осіб. Середнє значення вказує на те, що партнери, які перебувають у

незареєстрованому шлюбі невпевнені в собі, мають недостатньо розвинені здібності домагатися свого ($M = 8,26$).

Шкала SOZLAG дозволила визначити ступінь впливу факторів довкілля, що викликають виражену напругу в особистих та соціальних ситуаціях. Так, обстежені партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, демонструють виражену ситуаційну напругу в міжособистісній та соціальній взаємодії, і навіть проблеми у соціальної адаптації ($M=8,4$).

За допомогою шкали ERZIEN вивчено особливості у виховного впливу батьків або осіб, що їх заміщують, на обстежених осіб.

Дослідження партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, за шкалою N показало, вираженість у структурі їх психологічних особливостей тривожності, емоційної лабільності, сензитивності ($M=6,92$).

Дослідження партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, за шкалою SOZAKT вказало на їх достатні можливості у встановленні та підтримці міжособистісних контактів, сміливості у міжперсональній взаємодії ($M=4,74$).

За допомогою шкали PSYKON у обстежених осіб виявлено тенденції реагувати на стресові навантаження за психосоматичним типом ($M=6,98$).

Дослідження за шкалою E показало, що партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, характеризуються достатньою соціальною активністю, комунікабельністю та емоційною лабільністю.

Подальший аналіз даних біографічного опитувальника показав, що щодо обстежених осіб не можна говорити про синдром сімейного дефіциту ($FAM + ERZIEN / 2 = 5,4 + 7,2 / 2 = 6,3$). Виявлено незначну напругу в особистій сфері ($SOZAKT + PSYKON + ERZIEN = 4,74 + 6,98 + 7,20 / 3 = 6,3$).

З метою виявлення достовірних відмінностей біографічних даних у обстежених осіб здійснено порівняльний аналіз результатів (критерій U Манна-Уїтні). Результати первинного аналізу даних біографічного опитувальника у подружжя, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, представлені у Додатку Б.

Виявлені достовірні відмінності показників чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, показано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз результатів біографічного опитувальника

Назва показника	група	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала ERZIEN	1	15,58	389,5	64,5	0,001
	2	35,42	885,5		
Шкала N	1	18,0	450,0	125,0	0,006
	2	33,0	825,0		
Шкала E	1	32,54	813,5	136,5	0,001
	2	18,46	461,5		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі;

У таблиці показані значні відмінності показників у шкалах ERZIEN, N та Є. Жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, меншою мірою емоційно врівноважені ($p \leq 0,01$), навпаки, більшою мірою соціально активні та товариські ($p \leq 0,01$), у порівнянні з чоловіками, які перебувають у незареєстрованому шлюбі. Жінки в порівнянні з чоловіками, виховувалися в менш сприятливих умовах, що характеризуються хорошими батьківськими відносинами та позитивним стилем виховання ($p \leq 0,01$).

Далі порівнювалися показники у групах чоловіків та жінок, які перебувають у зареєстрованому та незареєстрованому шлюбі. Порівняльний аналіз показників біографічного опитувальника у групах чоловіків, які перебувають у зареєстрованому та незареєстрованому шлюбі, показав наявність достовірних відмінностей у досліджуваних показниках (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Порівняльний аналіз результатів біографічного опитувальника

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала FAM	1	25	20,34	508,50	183,50	0,006
	3	25	30,66	766,50		
Шкала ERZIEN	1	25	20,16	504,00	179,00	0,007
	3	25	30,84	771,00		
Шкала N	1	25	17,28	432,00	107,00	0,001
	3	25	33,72	843,00		
Шкала SOZAKT	1	25	31,54	788,50	195,50	0,05
	3	25	19,46	486,50		
Шкала PSYKON	1	25	29,06	726,50	161,50	0,002
	3	25	21,94	548,50		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 3 – чоловіки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

У таблиці показані значні відмінності показників у шкалах FAM, ERZIEN, N, SOZAKT та PSYKON. Більшою мірою незадовільні стосунки з батьками, негативний приклад сімейних взаємин відноситься до чоловіків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі ($p \leq 0,01$). Чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, виховувалися за менш сприятливих умов, які характеризуються хорошими батьківськими стосунками та позитивним стилем виховання ($p \leq 0,01$). Вони ж меншою мірою емоційно врівноважені, більш тривожні та сензитивні ($p \leq 0,01$). У свою чергу, чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, меншою мірою здатні до встановлення та підтримки міжособистісних відносин ($p \leq 0,05$). Порівняльний аналіз біографічних відомостей у групах жінок, які перебувають у цивільному та офіційному шлюбі, показав наявність достовірних відмінностей у досліджуваних (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз результатів біографічного опитувальника

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала FAM	2	25	32,20	805,00	145	0,001
	4	25	18,80	470,00		
Шкала PSYKON	2	25	31,62	790,50	159,5	0,002
	4	25	19,38	484,50		

Примітка: група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 4 – жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

У таблиці показані значні відмінності показників у шкалах FAM та PSYKON. Більшою мірою незадовільні стосунки з батьками, негативний приклад сімейних взаємин відноситься до жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі ($p \leq 0,01$).

Жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, більшою мірою схильні до розвитку психосоматичних розладів у результаті стресових впливів, порівняно з жінками, які перебувають у зареєстрованому шлюбі ($p \leq 0,01$).

Таким чином, досліджувані, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, виховувалися у сприятливій сімейній обстановці, в атмосфері позитивної

взаємодії батьків. При цьому привертає увагу недостатньо сприятливий фон батьківського виховання.

До психологічних особливостей досліджуваних, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, можна віднести емоційну лабільність, недостатню впевненість у собі, тенденції реагувати на стрес розвитком психосоматичних реакцій. Незважаючи на достатні можливості у встановленні та підтримці міжособистісних контактів, досліджувані зазнають труднощів у соціальній адаптації.

Порівняльний аналіз показників осіб, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, показав, що жінки, на відміну від чоловіків, виховувалися в менш благополучних умовах; відрізняються емоційною лабільністю та більшою комунікативною компетентністю.

Чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, на відміну від чоловіків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, виховувалися у більш благополучній сімейній атмосфері, більш емоційно нестійкі та здатні до встановлення й підтримки міжособистісних відносин, але відрізняються більшою схильністю до формування психосоматичних реакцій.

Жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, на відміну від жінок, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, виховувалися у менш благополучній сімейній атмосфері, вони також відрізняються більшою схильністю до формування психосоматичних реакцій.

2.3. Особливості рольових очікувань, домагань й задоволеність шлюбом партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

В межах емпіричного дослідження з метою вивчення рівня задоволеності шлюбом використано опитувальник задоволеності шлюбом (ОЗШ), табл. 2.6.

Середній бал дорівнює 29,4, що вказує на помірну ступінь благополуччя в сім'ях респондентів).

Таблиця 2.6

Задоволеність шлюбом партнерів, у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Задоволеність шлюбом	50	8,0	40,0	29,38	6,65

На рис. 2.3 показано, що сім'ї як благополучні оцінюють 46% обстежених осіб. У той же час вважають свої сім'ї неблагополучними – 36% випробуваних.

Рис. 2.3. Задоволеність шлюбом партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі (частотний аналіз)

За допомогою порівняльного аналізу встановлено, що достовірних відмінностей за показником «Задоволеність шлюбом», отриманих у чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, не виявлено ($p \geq 0,05$).

При цьому порівняльний аналіз показників задоволеності шлюбом зазначив наявність достовірних відмінностей, табл. 2.7.

Чоловіки та жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, більшою мірою задоволені своїми подружніми стосунками, ніж чоловіки та жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі ($p \leq 0,01$).

Таблиця 2.7

Порівняльний аналіз результатів тест-опитувальника задоволеності шлюбом

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Задоволеність шлюбом	1	25	30,7	767,5	182,5	0,01
	3	25	20,3	507,5		
	2	25	33,98	849,5	100,5	0,01
	4	25	17,02	452,5		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 3 – чоловіки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі; група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 4 – жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

У емпіричному дослідженні особливостей взаємовідносин партнерів, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, з метою вивчення рольових очікувань та домагань досліджуваних використано опитувальник «Рольові очікування партнерів» (РОП), табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Рольові очікування та домагання партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Шкала значимості сексуальних стосунків у шлюбі	50	1,00	9,00	5,92	1,92
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером	50	1,00	9,00	5,72	1,86
Шкала, що вимірює встановлення чоловіка (дружини) на реалізацію господарсько-побутових функцій сім'ї	50	1,00	9,00	5,28	1,75
Шкала ставлення чоловіка(дружини) до батьківських обов'язків	50	2,00	15,00	8,90	4,02
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на значущість зовнішньої соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності шлюбно-сімейних відносин	50	1,00	9,00	6,28	1,56
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на значущість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу	50	2,00	18,00	12,56	3,89
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на значущість зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди	50	2,00	15,00	10,18	3,83

Партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, вважають сексуальну гармонію досить важливою умовою подружнього щастя, однак, ставлення до подружжя не суттєво залежить від оцінки її (його) як сексуального партнера ($M=5,92$).

У сімейному житті респондентів виражено очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтації, способів проведення часу ($M=5,72$).

Партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, висувають розумні вимоги один до одного щодо організації побуту в цілому та господарсько-побутових умінь й навичок партнера зокрема. При цьому діагностовано недостатньо сильну установку на власну активну участь у веденні домашнього господарства ($M=5,28$).

Партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, вважають батьківство однією з основних цінностей, що концентрує довкола себе життя сім'ї ($M=8,90$).

Позасімейні інтереси, є основними цінностями у процесі міжособистісної взаємодії подружжя, але досить значні ($M=6,28$).

Діагностовано високий рівень орієнтації обох партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера сім'ї у питаннях: корекція психологічного клімату, надання моральної та емоційної підтримки, створення «психотерапевтичної атмосфери». Респонденти, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, мають високу значущість показників: взаємна моральна та емоційна підтримка членів сім'ї, орієнтація на шлюб як середовище, що сприяє психологічній розрядці та стабілізації ($M=12,56$).

Діагностовано бажання респондентів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, мати зовні привабливого партнера. Виявлено наявність установки на власну привабливість, прагнення модно та красиво одягатися і як наслідок орієнтація на сучасні зразки зовнішнього вигляду ($M=10,18$).

Далі нами зроблено порівняння отриманих результатів по опитувальнику «Рольові очікування партнерів» (РОП) у виділених групах чоловіків та жінок. У табл. 2.9 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі.

Таблиця 2.9

Порівняльний аналіз рольових очікувань та домагань партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала значимості сексуальних стосунків у шлюбі	1	25	29,9	747,5	202,5	0,02
	2	25	21,1	527,5		
Шкала ставлення чоловіка (дружини) до батьківських обов'язків	1	25	19,86	496,5	171,5	0,006
	2	25	31,14	778,5		
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на значущість зовнішньої соціальної активності	1	25	21,56	539,0	214,0	0,049
	2	25	29,44	736,0		
Шкала значимості емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу	1	25	16,44	411,0	86,0	0,01
	2	25	34,56	864,0		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Чоловіки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, більшою мірою впевнені, що основою їхніх сімейних взаємин є гармонійні сексуальні стосунки з дружиною ($p \leq 0,05$).

Жінки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, більше значення в сімейних відносинах у порівнянні з чоловіками надають:

- батьківству ($p \leq 0,01$);
- загальним позасімейним інтересам: професійним, зі сфери захоплень та дозвілля ($p \leq 0,05$);
- взаємної моральної та емоційної підтримки членів сім'ї, орієнтації на шлюб як середовище, що сприяє психологічній розрядці та стабілізації ($p \leq 0,01$).

У табл. 2.10 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах чоловіків, які перебувають у зареєстрованих та незареєстрованих шлюбах.

Таблиця 2.10

Порівняльний аналіз рольових очікувань і домагань чоловіків, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером	1	25	20,96	523,5	198,5	0,02
	3	25	30,06	751,5		
Шкала ставлення чоловіка (дружини) до батьківських обов'язків	1	25	19,24	481,0	156,0	0,002
	3	25	31,76	794,0		
Шкала значимості зовнішньої соціальної активності	1	25	32,28	807,0	143,0	0,001
	3	25	18,72	486,0		
Шкала значимості емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу	1	25	17,22	430,5	105,5	0,001
	3	25	33,78	844,5		
Шкала значимості зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди	1	25	18,72	468,0	143,0	0,001
	3	25	32,28	807,0		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 3 – чоловіки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

Чоловіки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, більшою мірою впевнені, що основою їхніх сімейних взаємин є спільні позасімейні інтереси: професійні, зі сфери захоплень та дозвілля ($p \leq 0,01$).

Чоловіки, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, більше значення в сімейних відносинах у порівнянні з чоловіками, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, надають:

- спільності інтересів, цінностей та установок, способів проведення вільного часу з дружиною ($p \leq 0,05$);
- батьківству ($p \leq 0,01$);
- взаємної моральної та емоційної підтримки членів сім'ї, орієнтації на шлюб як середовище, що сприяє психологічній розрядці та стабілізації ($p \leq 0,01$);
- важливість підтримки сучасного зовнішнього вигляду ($p \leq 0,01$).

У табл. 2.11 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах жінок, які перебувають у зареєстрованих та незареєстрованих шлюбах.

Таблиця 2.11

Порівняльний аналіз рольових очікувань та домагань жінок, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Шкала ставлення чоловіка (дружини) до батьківських обов'язків	2	25	34,04	851,0	99,0	0,001
	4	25	16,09	424,0		
Шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини) на значущість зовнішньої соціальної активності	2	25	32,16	804,0	146,0	0,001
	4	25	18,84	471,0		
Шкала значимості зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди	2	25	18,52	463,0	138,0	0,001
	4	25	32,48	812,0		

Примітка: група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 4 – жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

У таблиці показано, що жінки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, значно вищі місця відводять своїм материнським функціям порівняно з жінками, які перебувають у зареєстрованих шлюбах ($p \leq 0,01$). Вони також більшою мірою впевнені, що їх партнер, і вони самі мають відбутися в обраній професії, відігравати активні соціальні ролі, а спільні інтереси – бути основними цінностями міжособистісної взаємодії з подружжям ($p \leq 0,01$).

У свою чергу, жінки, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, більшою мірою орієнтовані на сучасні зразки зовнішнього вигляду: свого та чоловіка ($p \leq 0,01$).

Довіра партнерів, які перебувають у зареєстрованому та незареєстрованому шлюбі, досліджувалась за допомогою шкали довіри, розробленої Д. Готтман. Результати емпіричного дослідження представлені у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Ступінь довіри партнеру респондентів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Довіра	50	80	204	145,32	24,77

У таблиці показано, що у середньому подружжя, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, відчують довіру до своїх партнерів ($M=145,32$). Їхні стосунки можна охарактеризувати як відкриті та позитивні, що містять впевненість у порядності, чесності, відповідальності та доброзичливості партнера. Подружжя, яке перебуває в незареєстрованому шлюбі, довіряє своїм партнерам практично в багатьох ситуаціях.

У таблиці також показано, що мінімальні та максимальні значення у вибірці мають досить великий діапазон можливих значень (від 80 до 204). Для уточнення особливостей задоволеності шлюбом випробуваних проведено частотний аналіз (рис. 2.4).

На рис. 2.4 показано, що більше половини респондентів відрізняються підвищеним та високим рівнем довіри до свого партнера. При цьому помірний рівень довіри характерний для 38% обстежених осіб, а знижений рівень довіри – 6%. Цей результат може вказувати і на наявність проблем у взаєминах подружжя, і може бути викликаний специфічними психологічними особливостями респондентів (тривожність, підозрілість).

Рис. 2.3. Довіра до подружжя партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі (частотний аналіз)

Далі зроблено порівняння отриманих результатів за опитувальником «Рольові очікування партнерів» (РОП) у виділених групах чоловіків та жінок. У табл. 2.13 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі.

Таблиця 2.13

Порівняльний аналіз рівня довіри до партнера у подружжя, яке перебуває в незареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Довіра	1	25	25,78	644,5	305,5	0,89
	2	25	25,22	630,5		

Достовірних відмінностей за показником довіри партнерові у шлюбі у вибірці чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, не отримано.

У табл. 2.14 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах чоловіків, які перебувають у зареєстрованих та незареєстрованих шлюбах.

Таблиця 2.14

Порівняльний аналіз рівня довіри до партнера у чоловіків, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Довіра	1	25	26,72	668,0	282,0	0,55
	3	25	24,28	607,0		

Достовірних відмінностей за показником довіри партнераві у шлюбі у вибірці чоловіків та жінок, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, не отримано.

У табл. 2.15 показані достовірні відмінності у показниках, отриманих у групах жінок, які перебувають у зареєстрованих та незареєстрованих шлюбах.

У таблиці показано, що жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, більшою мірою довіряють своєму чоловікові, порівняно з жінками, які перебувають у незареєстрованому шлюбі ($p \leq 0,05$).

Таблиця 2.15

Порівняльний аналіз рольових очікувань та домагань у жінок, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Довіра	2	25	21,58	539,5	214,5	0,047
	4	25	29,42	735,0		

Таким чином, партнери, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, оцінюють свої сімейні стосунки як більшою мірою благополучні. Вони значно більше задоволені шлюбом ніж партнери, які перебувають у зареєстрованому шлюбі.

Для обстежених осіб, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, у сім'ї найбільш значущими цінностями є народження та дітей, а також духовне задоволення у шлюбі. При цьому жінки більшою мірою цінують наявність спільних інтересів, а чоловіки – гармонійні сексуальні стосунки.

Чоловіки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, більшою мірою порівняно з чоловіками, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, цінують наявність спільних професійних та суспільних інтересів із дружиною. Навпаки, офіційно «одружені» чоловіки більшою мірою цінують батьківство, духовне задоволення та наявність спільних цілей у шлюбі.

Жінки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, більшою мірою порівняно з жінками, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, упевнені, що головною метою сімейних відносин є народження та виховання дітей. Для них також важливою умовою благополуччя у шлюбі є наявність спільних професійних та суспільних інтересів із чоловіком.

Більшість респондентів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, характеризуються довірою до свого партнера. При цьому отримані дані, які вказують на те, що жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, більшою мірою довіряють своєму чоловікові, порівняно з жінками, які перебувають у незареєстрованому шлюбі.

2.4. Особливості стилів міжособистісних взаємин та причин виникнення конфліктних ситуацій між партнерами, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Індивідуально-психологічні особливості респондентів, які виявляються в процесі міжособистісної взаємодії, досліджені за допомогою Методики діагностики міжособистісних відносин ДМВ (модифікація тесту Т. Лірі), табл. 2.16.

Домінуючими стилями міжособистісних відносин чоловіків і жінок, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, є конвенціональний та незалежно-домінуючий стилі міжособистісної поведінки ($M_1=10,18$, $M_2=12,2$). Співпрацююче-конвенціональний стиль міжособистісної поведінки свідчить про підпорядкованість, невпевненість у собі та конформність респондентів.

Таблиця 2.16

Стилi міжособистісної взаємодії партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Владний-лідуючий стиль	50	2,00	15,00	7,98	3,62
Незалежний-домінуючий стиль	50	2,00	15,00	10,18	3,83
Прямолінійно-агресивний стиль	50	1,00	9,00	5,28	1,75
Недовірливий-скептичний стиль	50	2,00	15,00	8,90	4,02
Покірно-сором'язливий стиль	50	1,00	9,00	5,92	1,92
Залежно-слухняний стиль	50	1,00	9,00	5,72	1,86
Співпрацюючий-конвенціональний стиль	50	2,00	16,00	12,20	3,53
Відповідально-великодушний стиль	50	1,00	9,00	5,92	1,92

Одночасно з цим, респондентам у процесі міжособистісної взаємодії притаманні впевненість у собі, незалежність, тенденції мати та відстоювати власну точку зору, схильність до заняття відокремленої позиції. Поєднання

співпрацюючо-конвенціонального з незалежно-домінуючим стилем, мабуть, свідчить про механізм проєкції, при якому індивід переносить почуття невпевненості в собі та схильності до підпорядкування на партнера зі взаємодії. Порівняльний аналіз отриманих даних виявив низку статистично достовірних відмінностей у показниках стилів міжособистісних відносин досліджуваних (табл. 2.17 – 2.19).

Таблиця 2.17

Порівняльний аналіз стилю міжособистісних відносин партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Недовірливий-скептичний стиль	1	25	19,89	496,5	171,5	0,02
	2	25	31,14	778,5		
Покірно-сором'язливий стиль	1	25	29,90	747,5	202,5	0,02
	2	25	21,10	527,5		
Співпрацюючий - конвенціональний стиль	1	25	17,08	427,0	102,0	0,001
	2	25	33,92	848,0		
Відповідально великодушний стиль	1	25	29,90	751,5	202,5	0,02
	2	25	21,10	532,5		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Чоловікам, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, значною мірою, у процесі міжособистісної взаємодії характерна скромність, схильність брати на себе чужі обов'язки ($p \leq 0,05$), і навіть готовність допомогти, розвинене почуття відповідальності ($p \leq 0,05$).

Жінкам, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, значною мірою, у процесі міжособистісної взаємодії характерний скептицизм і реалістичність думок та поведінки ($p \leq 0,05$), дружелюбність, схильність до співпраці ($p \leq 0,01$).

Таблиця 2.18

Порівняльний аналіз стилю міжособистісних відносин партнерів, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Владний-лідуючий стиль	1	25	19,16	479,0	154,0	0,002
	3	25	31,84	796,0		
Незалежно-домінуючий стиль	1	25	18,72	468,0	143,0	0,001
	3	25	32,28	807,0		
Недовірливий-скептичний стиль	1	25	19,24	481,0	156,0	0,002
	3	25	31,76	794,0		
Залежно-слухняний стиль	1	25	20,94	523,5	198,5	0,02
	3	25	30,06	751,5		

Співпрацюючий -конвенціональний стиль	1	25	19,40	485,0	160,0	0,002
	3	25	21,90	790,0		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 3 – чоловіки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

Чоловікам, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, значною мірою проти чоловіків, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, у процесі міжособистісної взаємодії характерно:

- впевненість у собі, своїх рішеннях та вчинках ($p \leq 0,01$), незалежність та самостійність ($p \leq 0,01$);
- скептицизм та реалістичність думок та поведінки ($p \leq 0,01$);
- потреба у підтримці та визнанні з боку навколишніх осіб ($p \leq 0,05$).
- дружелюбність, схильність до співпраці ($p \leq 0,01$).

Жінкам, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, значною мірою, на відміну від жінок, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, у процесі міжособистісної взаємодії характерно:

- впевненість у собі, своїх рішеннях та вчинках ($p \leq 0,01$);
- потреба у підтримці та визнанні з боку навколишніх осіб ($p \leq 0,01$).
- дружелюбність, схильність до співпраці ($p \leq 0,01$).

Таблиця 2.19

Порівняльний аналіз стилю міжособистісних відносин партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Владний-лідуючий стиль	2	25	31,58	789,5	160,5	0,003
	4	25	19,42	485,5		
Незалежно-домінуючий стиль	2	25	18,52	463,0	138,0	0,01
	4	25	32,48	812,0		
Залежно-слухняний стиль	2	25	34,04	851,0	99,0	0,001
	4	25	16,96	424,0		
Співпрацюючий - конвенціональний стиль	2	25	30,30	757,5	192,5	0,01
	4	25	20,70	517,5		

Примітка: група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 4 – жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

Навпаки, жінкам, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, значною мірою на відміну від жінок, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, у процесі міжособистісної взаємодії характерна незалежність і самостійність ($p \leq 0,01$).

Нарешті, типи конфліктних ситуацій у сім'ях респондентів, вивчені за допомогою опитувальника «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях».

Таблиця 2.20

Поведінка у конфліктних ситуаціях обстежених осіб, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	N	min	max	M	σ
Конфліктна поведінка	100	0,00	2,00	1,06	1,00
Взаємини із родичами	100	-0,75	1,25	0,67	0,60
Виховання дітей	100	-0,75	1,25	0,56	0,70
Прагнення автономії	100	-0,75	1,25	0,81	0,47
Порушення рольових очікувань	100	-0,75	1,25	0,35	0,73
Розузгодженість норм поведінки	100	-0,75	1,25	0,62	0,64
Домінування подружжя	100	-0,75	1,25	0,82	0,52
Ревнощі	100	-0,75	1,25	0,51	0,75
Ставлення до фінансів	100	-0,75	1,25	0,76	0,59

У таблиці показано, що у середньому у всіх типах конфліктних ситуацій, партнери, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, ведуть себе конструктивно. При цьому показники мінімуму дозволяють говорити про ознаки конфліктної поведінки з наведених у табл. 2.18 приводів у деякого відсотка респондентів. Для відповіді це питання проведена процедура частотного аналізу даних, Рис. 2.5.

Рис. 2.5. Поведінка у конфліктних ситуаціях партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі (частотний аналіз, %)

На рис. 2.5 показано, що найбільший відсоток конфліктних ситуацій, у яких партнери поведуться неконструктивно, виявлено щодо порушення рольових позицій у сім'ї, наприклад, роль відповідального за матеріальний

добробут, виховання дітей, організатора дозвілля, роль «психотерапевта» (20%) та ревнощів (19%).

Порівняльний аналіз отриманих даних виявив низку статистично достовірних відмінностей у показниках стилів міжособистісних відносин обстежених осіб (табл. 2.21 – 2.23).

Таблиця 2.21

Порівняльний аналіз показників поведінки у конфліктних ситуаціях партнерів, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Взаємини із родичами	1	25	21,26	531,5	206,5	0,03
	2	25	29,74	743,5		
Ревнощі	1	25	20,32	508,0	183,0	0,002
	2	25	30,68	767,0		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі

Згідно з отриманими даними, жінки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, менш конструктивні у конфліктних взаємодіях з чоловіком з приводу відносин із родичами та ревнощів у порівнянні з чоловіками, які перебувають у незареєстрованих шлюбах ($p \leq 0,01$).

Таблиця 2.22

Порівняльний аналіз типів конфліктних ситуацій партнерів, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
Взаємини із родичами	1	25	21,30	532,0	207,5	0,03
	3	25	29,70	742,0		
Ревнощі	1	25	21,02	525,5	200,5	0,03
	3	25	29,98	749,5		

Примітка: група 1 – чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 3 – чоловіки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі;

Згідно з отриманими даними, чоловіки, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, менш конструктивні у конфліктних взаємодіях з партнером щодо відносин із родичами та ревнощів у порівнянні з чоловіками, які перебувають у незареєстрованих шлюбах ($p \leq 0,01$).

Таблиця 2.23

Порівняльний аналіз типів конфліктних ситуацій партнерів, які перебувають у незареєстрованому та зареєстрованому шлюбі

Назва показника	група	N	Середній ранг	Сума рангів	U	p
-----------------	-------	---	---------------	-------------	---	---

Взаємини із родичами	2	25	31,38	748,5	165,5	0,003
	4	25	19,62	490,5		
Прагнення автономії	2	25	29,78	744,5	205,5	0,01
	4	25	21,22	530,5		
Порушення рольових очікувань	2	25	21,32	533,0	208,0	0,03
	4	25	29,68	742,0		
Домінування подружжя	2	25	30,42	760,5	189,5	0,001
	4	25	20,58	514,5		

Примітка: група 2 – жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; група 4 – жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

Згідно з отриманими даними, жінки, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, менш конструктивні у конфліктних взаємодіях з партнером з приводу стосунків із родичами, бажанні більшої самостійності та незалежності, а також з питань домінування у відносинах, порівняно з жінками, які перебувають у зареєстрованих шлюбах ($p \leq 0,01$).

У свою чергу, жінки, які перебувають у зареєстрованих шлюбах, значно менш конструктивні в конфліктних взаємодіях з партнером з приводу порушень рольових позицій у сім'ї, наприклад, роль відповідального за матеріальний добробут, виховання дітей, організатора дозвілля, у порівнянні з жінками, що перебувають у зареєстрованих шлюбах ($p \leq 0,01$).

Таким чином, до індивідуально-психологічних особливостей партнерів, які перебувають у незареєстрованих (громадських) шлюбах, що виявляються в процесі міжособистісної взаємодії, належить дружелюбність, конформність, схильність до співпраці і, одночасно, впевненість у собі, незалежність, тенденції мати і відстоювати власну точку зору, схильність до самостійності та незалежності у мисленні та поведінці.

На наш погляд, поєднання зазначених особливостей може вказувати на дію механізму проєкції, коли один із партнерів переносить власне почуття невпевненості та схильність до підпорядкування на іншого. Виявлено достовірні відмінності у стилях міжособистісних відносин у всіх досліджуваних вибірках.

Партнери, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, здебільшого у різних типах сімейних конфліктів поведуться конструктивно. Виявлено, що неконструктивна поведінка можлива в конфліктних ситуаціях, що виникли з приводу порушення рольових позицій у сім'ї та через ревності подружжя.

Виявлено достовірні відмінності в поведінці у сімейних конфліктах в усіх досліджуваних вибірках.

На основі результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі розроблено систему практичних рекомендацій щодо оптимізації їх взаємодії (Додаток В). Ці рекомендації адресовані як самим партнерам, які перебувають у незареєстрованих стосунках, так і фахівцям-психологам, які здійснюють консультативну роботу з такими парами. Враховуючи виявлені специфічні характеристики стосунків у громадянському шлюбі – емоційну лабільність партнерів, високу значущість довіри за відсутності формальних зобов'язань, потребу в узгодженні очікувань щодо перспектив, більш егалітарний розподіл ролей – розроблено комплексну програму психологічного супроводу таких пар «Разом без кордонів: побудова гармонійних стосунків у незареєстрованому партнерстві» (Додаток Д). Програма розрахована на 16 занять загальною тривалістю 40 годин і включає чотири модулі: усвідомлення специфіки стосунків у громадянському шлюбі, розвиток комунікативної компетентності, узгодження цінностей та рольових очікувань, конструктивне вирішення конфліктів та емоційна саморегуляція. Впровадження розроблених рекомендацій та програми сприятиме гармонізації міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі та підвищенню їх психологічного благополуччя.

Висновки до 2 розділу

Емпіричне дослідження взаємовідносин подружжя у незареєстрованому шлюбі проводилося в період з лютого по квітень 2025 року. Загальна кількість досліджуваних 100 осіб: 25 чоловіків та 25 жінок у віці 25 – 35 років, які перебувають у незареєстрованому шлюбі; 25 чоловіків та 25 жінок у віці 25 – 35 років, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Таким чином було обстежено 50 пар, кожна з яких має стаж спільного життя 3 – 5 років.

Підібраний психодіагностичний інструментарій спрямовано вивчення різних аспектів взаємовідносин подружжя у незареєстрованому шлюбі.

Психологічними особливостями партнерів, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, є емоційна лабільність, недостатня впевненість у собі, схильність до формування психосоматичних реакцій. Незважаючи на достатні можливості у встановленні та підтримці міжособистісних контактів, обстежені особи зазнають труднощів у соціальній адаптації. При цьому жінки на відміну від чоловіків відрізняються емоційною лабільністю та більшою комунікативною компетентністю. У процесі міжособистісної взаємодії їм властиві дружелюбність, схильність до співпраці, впевненість у собі, незалежність, тенденції мати та відстоювати власну точку зору, схильність до самотійності та незалежності у мисленні та поведінці.

Партнери, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, оцінюють свої сімейні стосунки здебільшого як благополучні. У сім'ї для них найбільш значущими цінностями є народження та виховання дітей, а також духовне задоволення у шлюбі. При цьому жінки більшою мірою цінують наявність спільних інтересів, а чоловіки – гармонійні сексуальні стосунки. Більшість обстежених осіб, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, характеризуються проявом довіри до свого партнера. Здебільшого у різних типах сімейних конфліктів поведуться конструктивно. Неконструктивна поведінка можлива в конфліктних ситуаціях, що виникли з приводу порушення рольових позицій у сім'ї та через ревності.

Порівняльний аналіз даних, отриманих у вибірках осіб, які перебувають у незареєстрованих та зареєстрованих шлюбах, показав наступне:

Чоловіки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, на відміну від чоловіків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, виховувалися в більш благополучній сімейній атмосфері, менш емоційно стійкі і здатні до встановлення та підтримки міжособистісних відносин, але відрізняються більшою схильністю до формування психосоматичних реакцій. Вони меншою мірою впевнені у собі, незалежні, реалістичні, схильні до співпраці, порівняно з офіційно одруженими випробуваними, цінують наявність спільних професійних та суспільних інтересів із дружиною. Навпаки, офіційно одружені чоловіки

більшою мірою цінують батьківство, духовне задоволення та наявність спільних цілей у шлюбі.

Жінки, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, на відміну від жінок, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, виховувалися у менш благополучній сімейній атмосфері, вони також відрізняються більшою схильністю до формування психосоматичних реакцій. Більшою мірою впевнені у собі, дружелюбні і потребують підтримки значимих осіб. Упевнені, що головною метою сімейних стосунків є народження та виховання дітей. Для них також важливою умовою благополуччя у шлюбі є наявність спільних професійних та суспільних інтересів із чоловіком. Жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, більшою мірою довіряють своєму чоловікові, у порівнянні з жінками, які перебувають у незареєстрованому шлюбі.

Отримані результати можуть бути використані у практиці шлюбно-сімейного та індивідуального консультування, у програмі навчальних курсів з психології сім'ї та подружніх відносин, шкільних валеологічних програмах статевого виховання та підготовки до шлюбу, а також у сфері управління та молодіжної політики.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-емпіричне дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі дозволяє сформулювати наступні узагальнення.

Теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення міжособистісних стосунків у партнерських відносинах засвідчив, що сучасна психологічна наука розглядає сім'ю як складну багаторівневу систему, де переплітаються індивідуально-психологічні характеристики партнерів, специфіка їх міжособистісної взаємодії та соціокультурний контекст функціонування. Загальнопсихологічний підхід до вивчення сім'ї передбачає комплексний аналіз структурних, функціональних та динамічних аспектів її існування. Встановлено, що ключовими психологічними характеристиками, які визначають якість подружніх стосунків, виступають подружня сумісність, задоволеність шлюбом, емоційна близькість, ефективність комунікації, узгодженість ціннісних орієнтацій та рольових очікувань. Базові психологічні потреби в емоційній близькості, інтимності, підтримці та взаєморозумінні залишаються незмінними незалежно від форми партнерських стосунків, що робить сім'ю незамінним інститутом задоволення цих фундаментальних потреб особистості.

Розкриття сутності поняття громадянського шлюбу в сучасній психології виявило, що трансформаційні процеси в суспільстві призвели до виникнення та поширення альтернативних форм партнерства. Незареєстровані партнерські стосунки перестали розглядатися як девіантна форма і стали нормативним варіантом сімейної організації для значної частини населення. Психологічна характеристика громадянського шлюбу виявляє його як складний та неоднозначний феномен, що має власну специфіку порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом. Мотиви вибору цієї форми стосунків є різноманітними – від ідеологічного неприйняття традиційного інституту шлюбу до прагматичного підходу, від психологічних особливостей особистості до зовнішніх обставин. Ключовими характеристиками громадянського шлюбу

виступають добровільність та відсутність формальних зобов'язань, що створює особливу психологічну атмосферу – з одного боку, сприяє автентичності та емоційній близькості, з іншого – може породжувати невизначеність, тривогу та нестабільність.

Аналіз психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі порівняно з офіційно зареєстрованим шлюбом показав, що ці особливості виявляються на всіх рівнях партнерської взаємодії. На когнітивному рівні партнери мають самостійно конструювати значення своїх стосунків за відсутності чітких соціальних маркерів, що вимагає високої рефлексивності. Емоційний компонент характеризується особливою інтенсивністю, оскільки саме емоційна близькість виступає центральним елементом, що утримує партнерів разом. Специфічним емоційним феноменом є тривога, пов'язана з невизначеністю перспектив та правовою незахищеністю. Поведінковий компонент виявляється у більш гнучких та егалітарних паттернах взаємодії, менш стереотипному розподілі ролей, критичній важливості ефективної комунікації. Довіра набуває особливого значення, базуючись виключно на досвіді взаємодії без формальних гарантій. Баланс між близькістю та автономією у незареєстрованих парах часто зміщений у бік збереження більшої індивідуальної незалежності.

Визначення факторів, що впливають на якість міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі, засвідчило, що якість та стабільність міжособистісних стосунків визначаються не формальним статусом відносин, а психологічними характеристиками партнерів та характером їх взаємодії. Високий рівень психологічної сумісності, узгодженість ціннісних орієнтацій, комунікативна компетентність, здатність до конструктивного вирішення конфліктів виступають ключовими предикторами успішності таких стосунків. Водночас відсутність формальних зобов'язань вимагає від партнерів постійної роботи над підтриманням емоційного зв'язку, оскільки зниження якості стосунків може швидше призводити до їх розриву. Особливої актуальності набуває узгодження

очікувань партнерів щодо перспектив стосунків, адже невідповідність уявлень про майбутнє створює латентну напругу та може призводити до розчарування.

Емпіричне дослідження особливостей міжособистісних стосунків партнерів, які перебувають у громадянському шлюбі, виявило їх специфічні психологічні характеристики. Встановлено, що психологічними особливостями таких партнерів є емоційна лабільність, недостатня впевненість у собі, схильність до формування психосоматичних реакцій. Незважаючи на достатні можливості у встановленні та підтримці міжособистісних контактів, обстежені особи зазнають труднощів у соціальній адаптації. У процесі міжособистісної взаємодії їм властиві дружелюбність, схильність до співпраці, впевненість у собі, незалежність, тенденції мати та відстоювати власну точку зору, схильність до самостійності та незалежності у мисленні та поведінці. Виявлено гендерні відмінності: жінки на відміну від чоловіків відрізняються емоційною лабільністю та більшою комунікативною компетентністю.

Виявлення відмінностей у психологічних особливостях міжособистісних стосунків між партнерами у громадянському та офіційно зареєстрованому шлюбі показало, що партнери, які перебувають у незареєстрованих шлюбах, оцінюють свої сімейні стосунки значною мірою як благополучні. Для них найбільш значущими цінностями є народження та виховання дітей, а також духовне задоволення у шлюбі. При цьому жінки більшою мірою цінують наявність спільних інтересів, а чоловіки – гармонійні сексуальні стосунки. Більшість обстежених осіб, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, характеризуються довірою до свого партнера. Здебільшого у різних типах сімейних конфліктів поведуться конструктивно. Неконструктивна поведінка можлива в конфліктних ситуаціях, що виникли з приводу порушення рольових позицій у сім'ї та через ревності.

Порівняльний аналіз засвідчив, що чоловіки у незареєстрованому шлюбі виховувалися у більш благополучній сімейній атмосфері, менш емоційно стійкі і здатні до встановлення та підтримки міжособистісних відносин, але відрізняються більшою схильністю до формування психосоматичних реакцій

порівняно з офіційно одруженими чоловіками. Вони меншою мірою впевнені у собі, незалежні, реалістичні, схильні до співпраці, але більшою мірою цінують наявність спільних професійних та суспільних інтересів із дружиною. Жінки у незареєстрованому шлюбі виховувалися у менш благополучній сімейній атмосфері, більшою мірою впевнені у собі, дружелюбні і потребують підтримки значимих осіб. Для них головною метою сімейних стосунків є народження та виховання дітей, а важливою умовою благополуччя – наявність спільних професійних та суспільних інтересів із чоловіком.

Таким чином, дослідження підтвердило гіпотетичні передбачення про те, що партнери у громадянському шлюбі демонструють вищий рівень автономності та індивідуалізму, оцінюють стосунки як благополучні, що будуються на достатньому рівні довіри, при цьому мають нижчий рівень відчуття стабільності порівняно з офіційно одруженими парами. У громадянському шлюбі взаємини партнерів характеризуються емоційною лабільністю, орієнтацією на професійні та суспільні цінності, незалежність, більш егалітарним розподілом сімейних ролей та обов'язків. Мотиви вступу в громадянський шлюб пов'язані з прагненням до свободи, побоюванням зобов'язань та особливостями досвіду батьківської сім'ї.

Отримані результати можуть бути використані у практиці шлюбно-сімейного та індивідуального психологічного консультування, у програмах навчальних курсів з психології сім'ї та подружніх відносин, у розробці освітніх програм підготовки молоді до створення сім'ї. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні довготривалої динаміки міжособистісних стосунків у громадянському шлюбі, розробці спеціалізованих програм психологічного супроводу незареєстрованих пар, дослідженні впливу народження дітей на трансформацію стосунків у громадянському шлюбі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова О., Тодошак О. Готовність сучасної молоді до вступу у цивільний шлюб: психологічні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2024. № 4. С. 34–40. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/357/428>
2. Адамова, О., & Токарева, В. До питання про удосконаленого ставлення молоді до шлюбу та сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2025. № 1. С. 41-46. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.1.7>
3. Баратинська А. В., Пось Л. С. Ступінь задоволеності шлюбом у осіб з різним рівнем адаптивної поведінки. *Молодий вчений*. 2022. № 3(103). С. 37–42. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-3-103-8>
4. Березовська Л. І., Ямчук Т. Ю. Психологія міжособистісних взаємин подружньої пари. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 3 (56). С. 5-13.
5. Беспалько О. Психологічні особливості осіб з різним рівнем задоволеності шлюбом. *Сучасна психологія: проблеми і перспективи*. Вип. 6. 2023. С. 4-7. URL: http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/maket_psyholoh.-6-vyp.pdf
6. Бондар С. Емоційні проблеми та невротичні стани при порушенні життєдіяльності сім'ї. *Психологічні перспективи*. Вип. 35. 2020. С. 24–42.
7. Бондаревська І. О., Монська А. О. Емоційні чинники задоволеності шлюбом у чоловіків і жінок. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. І. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 40. С. 111–115.
8. Василенко І.А. Особливості стосунків подружжя у сім'ях різного типу за задоволеністю шлюбом. *Габітус: науковий журнал з соціології та психології*. Одеса, 2021. Вип. № 24. Т.2.С.20–24
9. Вінс В. А., Кашпур Ю. М., Кузьменко Т. М. Гармонізація міжособистісних взаємин подружніх пар засобами психологічного консультування.

- Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2022. № 1. С. 42-46.*
10. Волошок О.В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* 2019. Вип. 3. С. 122–128. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-3-17>
 11. Гурко Т. А. Теоретичні підходи до вивчення трансформації інституту сім'ї. *Соціологічний журнал.* 2020. №1. С. 31-54.
 12. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2025/1_01_01_02_2025.htm
 13. Емішянц О. Б. Вплив рольових очікувань на задоволеність шлюбом. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.* 2016. С. 364–368.
 14. Іванова Т. Тривога як психологічний феномен. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2020. Випуск 6. С. 72–78.
 15. Іващенко А.І., Тітова А.В. Психологічні чинники задоволеності шлюбом. *Габітус.* 2023. Випуск 54. С. 116-120. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/54-2023/22.pdf>
 16. Коломієць Т., Ткачук В. Чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості. *Психологія : реальність і перспективи. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету,* 2019. No 13. С. 159–164.
 17. Корнюх А. О. Задоволеність подружнім життям та його сутнісні характеристики. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки.* 2012. Т. 2, Вип. 9. С. 135–139.
 18. Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* 2019. Випуск 1. С. 223–228. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/29224/1/37.pdf>

- 19.Кошонько Г. А. Теоретичні засади дослідження подружньої сумісності як психологічного феномена. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2, Т. 1. С. 155-160.
- 20.Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні ХХІ століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
- 21.Леонова І.М. Психологічні чинники, які впливають на рівень переживання самотності жінок. *Габітус*. Випуск 24. Т. 2. 2021. С. 155-161. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.2.28>
- 22.Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. *Теорія і практика сучасної психології*. №5. 2018. С. 73-77.
- 23.Лісовенко А. Ф., Константінова А. Г. Психологічні особливості гармонійного та дисгармонійного шлюбу. *Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2024. Pp. 374-383. URL: <https://sci-conf.com.ua/vmizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topicalaspects-of-modern-scientificresearch-25-27-01-2024-tokio-yaponiya-arhiv/>
- 24.Ліхі Р. Свобода від тривоги. Здолай тривогу, доки вона не здолала тебе. Видавництво Ростислава Бурлаки. 2024 р. 556 с.
- 25.Мушкевич, М. І. Згуртованість та ієрархія шлюбної підсистеми сімей, що мають проблемних дітей. *Scientific research of the XXI century.: collective monograph*. Sherman Oaks, Los Angeles: publishing service, Vol. 1. 2021. P. 409-414.
- 26.Озерова І.В., Кучманич І.М. Тривога та задоволеність шлюбом: взаємозв'язок явищ в подружньому житті. *Габітус*. 2024. Випуск 66. С. 213-219. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.66.34>
- 27.Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації: навчально-методичний посібник / уклад. : Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021.

<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/6006/Psykhologia-mizhosobystisnykh-vzaiemyn-ta-komunikatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- 28.Перепелюк Т. Подружня психологічна сумісність як чинник стабільності шлюбних стосунків. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 55–61.
- 29.Потапчук Є. М., Потапчук Н. Д. Позашлюбні стосунки подружжя та причини їх виникнення. *Збірник наукових праць Національної академії Державно прикордонної служби України. Педагогічні та психологічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, № 61. 2011. С. 205–209.
- 30.Потапчук Є., Павелко А. Теоретичний аналіз кризи емоційної байдужості подружжя як психологічної проблеми. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*. 2023. Issue 2. С. 91 -102. URL: <https://doi.org/10.31891/PT-2023-2-7>
- 31.Потапчук Є.М., Карпова Д.Є. Психологічна діагностика сімейних ролей як моделей поведінки подружжя: довідник сімейного психолога. Хмельницький: Видавництво «Polyluxdesign& print», 2021. 52 с.
- 32.Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с. з іл.
- 33.Ригель О., Посацький, О. Теоретичні основи дестабілізації шлюбу. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2021. №49. С. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.49.255844>
- 34.Роль жінок в українському суспільстві. Результати опитування проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» (3 березня 2020). Взято з URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/rol_zhenshin_v_ukrainskom_obschestve.html
- 35.Сердюк Л. З. Взаємозв'язок ставлення до себе та до партнера як фактор стабільності шлюбу. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових*

- праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Том. VI. Психологія обдарованості. Вип. 16. С. 36-45.
- 36.Сердюк Л. З. Ціннісно-орієнтаційна єдність як фактор психологічної сумісності подружжя. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Том IX, Загальна психологія. Історія психології. Етнічна психологія. Випуск 12.* Київ; Ніжин: ПП Лисенко, 2019. С. 268-277.
- 37.Сітнік, С. Нормативно-правове регулювання розвитку інституту сім'ї в Україні. *Актуальні проблеми державного управління.* 2019. Вип. 1(55). С. 198–205. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.19.01.26>
- 38.Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Demography and Social Economy.* 2023. № 2. С. 3–20. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>
- 39.Сметаняк В., Новак В. Вплив гендерно-рольового конфлікту жінок на шлюбно-сімейні відносини. *Наукові інновації та передові технології.* 2023. Вип. (12(26)). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12\(26\)-770-782](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-12(26)-770-782)
- 40.Станчишин В. Стіни в моїй голові. Жити з тривожністю і депресією. Видавництво Віхола. Київ. 2023 р. 192 с.
- 41.Стеценко А.І., Власенко О.Л. Проблема гармонізації міжособистісних стосунків у наукових доробках зарубіжних дослідників ХХ століття. *Габітус.* 2024. Випуск 66. С. 240-244. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.66.39>
- 42.Столярчук О., Коханова О. Шлюбно-родинні настановлення сучасної молоді . *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.* 2025. Вип. 43 (1). С. 120–127. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2025.4313>
- 43.Сурыкова М. В., Учитель І. Б. Сім'я у системі цінностей сучасних українців. *Габітус.* 2022. № 40. С. 189–193. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.31>

- 44.Терещенко Н.М. Особливості структури любові у подружніх пар із різним ступенем задоволеності шлюбом. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2012. № 1009, Вип. 49. С. 129–132.
- 45.Титаренко Т.М., Кляпець О.Я. Запобігання емоційному вигоранню в сім'ї як фактор гармонізації сімейних взаємин : науково-методичний посібник. Київ : Міленіум, 2007. 142 с.
- 46.Федоренко Р.П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
- 47.Хавула Р. Психологічні особливості подружньої сумісності *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. № 3. С. 258-267. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/3_2012/33.pdf.
- 48.Хорні К. Наші внутрішні конфлікти. Конструктивна теорія неврозу. Видавництво Сварог. Київ. 2023 р. 244 с.
- 49.Храпко О.О., Волженцева І.В. Теоретико-методологічний аналіз проблеми міжособистісних стосунків в психології. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. №6(40). 2024. С. 938-952. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-938-952](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-938-952)
- 50.Цьомик Х.Б. Психологічна сутність подружніх взаємин у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. *Габітус*. Випуск 24. Т. 2. 2021. С. 177-185. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.24.2.32>
- 51.Шульга, І. П. Сімейні цінності та стресостійкість у подружніх парах в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми сучасної психології*. №50. 2020. С. 44–52.
- 52.Юшкова Г., Афанасьєва Н. Гендерні особливості задоволеності шлюбом. *UNIVERSUM*. 2024. № 12. С. 85–91. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1210>

53. Arsic J., Jerinic J. Going back to the drawing board: The picture of family support in European constitutions. *Children and Youth, 2024. Services Review*, 107489. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107489>
54. Cohan C.L., Kleinbaum S. Toward a greater understanding of the cohabitation effect: Premarital cohabitation and marital communication. *Journal of Marriage and Family*. 2002. № 64(1). P. 180–192.
55. Fields J., Casper L. M. Current population reports. Washington, DC: US Census Bureau. 2001. P.20-537.
56. Halford WK, Markman HJ, Stanley SM. Strengthening couple relationships with education: Social policy and public health perspectives. *Journal of Family Psychology*. 2008. №22. P. 497–505
57. Heuveline P., Timberlake J. M. The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective. *Journal of Marriage and Family*. 2004. № 5. pp. 1214–1230.
58. Hill HD. Stepping out: Infidelity and sexual jealousy among unmarried parents. In: England P, Edin K, editors. *Unmarried couples with children*. Russell Sage; New York: 2007. pp. 84–103.
59. Rhoades GK, Stanley SM, Markman HJ. Pre-engagement cohabitation and gender asymmetry in marital commitment. *Journal of Family Psychology*. 2006. № 20. 553–560.
60. Stanley SM, Amato PR, Johnson CA, Markman HJ. Premarital education, marital quality, and marital stability: Findings from a large, random, household survey. *Journal of Family Psychology*. 2006, № 20. P. 117–126.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Коротка характеристика психодіагностичних методик

№ п/п	Назва методики	Характеристика методики	Кількість питань та час на заповнення
1.	Біографічний опитувальник (BIV - Biographisches Inventar) - це стандартизований психодіагностичний інструмент німецького походження, який використовується для збору біографічної інформації та оцінки особистісних характеристик.	Опитувальник дозволяє отримати стандартизовану інформацію про біографію, про ситуацію соціального середовища та актуальний психічний стан особистості: 1) суб'єктивний опис сімейної ситуації у дитинстві та юності, взаємодії з батьками, відношення сім'ї до оточуючих; 2) сила «Я», самовпевненість, здатність досягти свого; 3) вплив факторів довкілля, що викликають виражену напругу в особистих та соціальних ситуаціях; 4) виховний вплив батьків або осіб, що їх заміщають; 5) нейротизм, емоційна лабільність; 6) соціальна активність, контактність; 7) схильність до соматичних порушень; схильність реагувати соматично на стресові навантаження; 8) екстраверсія.	97 питань із запропонованими варіантами відповіді: а, б Час заповнення: 20 хвилин
2.	Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (ОЗШ), В.В.Столін, Т.Л.Романова, Г.П.Бутенко	Опитувальник дозволяє оцінити рівень задоволеності особистості шлюбом	24 затвердження з запропонованими варіантами відповіді: а, б, в Час заповнення: 5 хвилин

4.	Методика «Рольові очікування партнерів», О.М. Волкова	Методика дозволяє оцінити уявлення подружжя про основні функції сім'ї (сексуальна сфера, батьківські обов'язки, господарсько-побутова сфера, особистісна спільність між подружжям, професійні інтереси, моральна та емоційна підтримка)	36 тверджень Варіанти відповіді в діапазоні «цілком не згоден – повністю згоден» Час заповнення: 10 хвилин
	Методика діагностики міжособистісних відносин ДМВ, Л.М.Собчик (модифікація тесту Т. Лірі)	Опитувальник дозволяє виявити домінуючий тип міжособистісних відносин, а також виявити ступінь домінантності та дружелюбності у відносинах: 1) Владний-лідуючий; 2) Незалежний-домінуючий; 3) Прямолінійно-агресивний; 4) Недовірливий-скептичний; 5) Покірно-сором'язливий; 6) Залежно-слухняний; 7) Співпрацюючий-конвенціональний	128 затвердження Випробуваному пропонується вибрати їх списку ті характеристики, які найточніше його описують Час заповнення: 15 хвилин
5.	Опитувальник «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях», Ю.Є. Альошина, Л.Я.	Опитувальник дозволяє виявити ступінь активності/пасивності партнерів у різних сімейних ситуаціях: 1) відносини із родичами 2) виховання дітей 3) прагнення автономії 4) порушення рольових очікувань 5) неузгодженість норм щодо ведення 6) прагнення домінувати 7) ревності партнера 8) ставлення до фінансів	32 ситуації сімейної взаємодії Як відповідь респондентам пропонується шкала можливих реакцій на певну ситуацію, що враховує два параметри: активність чи пасивність реакції та згода чи незгода з чоловіком: від -2 до 2 Час заповнення: 10 хвилин
6.	Шкала довіри, Д. Готтман	Опитувальник дозволяє оцінити рівень довіри партнеру	42 затвердження Варіанти відповіді в діапазоні «цілком не згоден – абсолютно згоден» Час заповнення: 15 хвилин

Додаток Б

Таблиця Б.1

Біографічні дані партнерів, які перебувають у зареєстрованому шлюбі

Описові статистики

Назва показника	N	min	max	M	σ
Шкала FAM	50	3,00	7,00	5,3800	,80534
Шкала ICHSTK	50	5,00	9,00	8,3600	,89807
Шкала SOZLAG	50	3,00	9,00	8,0800	1,52315
Шкала ERZIEN	50	5,00	9,00	7,5000	,97416
Шкала N	50	4,00	9,00	8,2400	1,28667
Шкала SOZAKT	50	4,00	9,00	5,6000	1,35526
Шкала PSYKON	50	2,00	8,00	6,0200	1,23701
Шкала E	50	2,00	9,00	5,7200	1,60408
N валідних (цілком)	50				

Додаток В

Психологічні рекомендації щодо оптимізації міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі

Результати проведеного емпіричного дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі дозволяють сформулювати систему практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію якості їх взаємодії. Ці рекомендації адресовані як самим партнерам, які перебувають у незареєстрованих стосунках, так і фахівцям-психологам, які здійснюють консультативну роботу з такими парами.

Рекомендації для партнерів у громадянському шлюбі

Перш за все, партнерам у громадянському шлюбі важливо усвідомлювати специфіку своїх стосунків та приймати як їх переваги, так і потенційні ризики. Оскільки дослідження виявило, що незареєстровані стосунки характеризуються вищим рівнем автономності та індивідуалізму, партнерам варто працювати над збереженням балансу між особистою свободою та емоційною близькістю. Надмірна автономія може перешкоджати формуванню глибокого відчуття «ми», тоді як надмірна злитість може призводити до втрати індивідуальності. Рекомендується регулярно обговорювати межі особистого простору кожного партнера, поважати потребу один одного у самотійності, водночас плекати спільні традиції та ритуали, які зміцнюють емоційний зв'язок.

Враховуючи виявлену емоційну лабільність та схильність до формування психосоматичних реакцій у партнерів незареєстрованого шлюбу, важливо приділяти увагу розвитку навичок емоційної саморегуляції. Рекомендується освоювати техніки релаксації, усвідомленості, дихальні практики, які допомагають знижувати рівень стресу та тривоги. Корисним може бути ведення емоційного щоденника, де партнери фіксують свої переживання, що сприяє кращому розумінню власних емоційних станів та їх причин. Регулярні фізичні навантаження, достатній сон, збалансоване харчування також виступають важливими факторами підтримки емоційної стабільності.

Оскільки дослідження показало високу значущість довіри у стосунках партнерів незареєстрованого шлюбу, рекомендується постійно працювати над її зміцненням. Довіра будується через послідовність у словах та вчинках, виконання взятих на себе обіцянок, відкритість у спілкуванні. Партнерам варто уникати прихованості, замовчування важливих питань, оскільки це підриває довіру. Водночас важливо розвивати здорову довіру, яка базується на реалістичному сприйнятті партнера, а не на ідеалізації чи надмірному контролі. Регулярні відверті розмови про почуття, потреби, очікування сприяють поглибленню довіри та емоційної близькості.

Виявлена в дослідженні висока цінність народження та виховання дітей для партнерів у громадянському шлюбі вимагає особливої уваги до узгодження батьківських настановлень. Рекомендується до народження дитини обговорити та узгодити позиції щодо розподілу батьківських обов'язків, підходів до виховання, фінансового забезпечення дитини. Важливо усвідомлювати правові аспекти народження дитини в незареєстрованому шлюбі та вживати необхідних

заходів для захисту прав дитини. За потреби корисно отримати консультацію юриста з питань батьківських прав та обов'язків у незареєстрованих парах.

Враховуючи виявлені гендерні відмінності у цінностях та очікуваннях партнерів, рекомендується регулярно обговорювати та узгоджувати ці аспекти. Чоловікам важливо розуміти більшу потребу жінок у спільних інтересах, емоційній підтримці, обговоренні перспектив стосунків. Жінкам корисно усвідомлювати значущість для чоловіків гармонійних сексуальних стосунків, визнання їх професійних досягнень, збереження особистого простору. Взаємне розуміння та повага до відмінностей у потребах та очікуваннях сприяє гармонізації стосунків.

Оскільки дослідження виявило більш егалітарний розподіл ролей у громадянському шлюбі, рекомендується постійно переглядати та узгоджувати цей розподіл відповідно до змін у життєвих обставинах. Гнучкість у розподілі обов'язків, готовність допомагати один одному, відсутність жорстких гендерних стереотипів сприяють збереженню задоволеності стосунками. Водночас важливо уникати ситуації, коли розподіл обов'язків є невизначеним, що може призводити до конфліктів. Рекомендується періодично, наприклад раз на півроку, обговорювати розподіл домашніх обов'язків, фінансових внесків, відповідальності за різні сфери життя пари.

Виявлена в дослідженні конструктивна поведінка партнерів у більшості конфліктних ситуацій є позитивною характеристикою, яку варто підтримувати та розвивати. Рекомендується освоювати техніки ненасильницького спілкування, активного слухання, я-повідомлень. У конфліктних ситуаціях важливо зберігати повагу до партнера, уникати критики особистості, зосереджуватись на обговоренні конкретної проблеми. Оскільки дослідження виявило можливість неконструктивної поведінки в конфліктах щодо порушення рольових позицій та ревнощів, цим сферам варто приділити особливу увагу. Рекомендується відкрито обговорювати очікування щодо ролей у стосунках, чітко визначати межі допустимої поведінки стосовно протилежної статі, працювати над подоланням надмірної ревності через розвиток довіри та впевненості у собі.

Враховуючи невизначеність статусу та перспектив стосунків у громадянському шлюбі, рекомендується регулярно, не рідше ніж раз на рік, обговорювати бачення майбутнього стосунків. Важливо з'ясувати, чи обидва партнери розглядають незареєстрований шлюб як тимчасовий етап перед офіційною реєстрацією, чи як стабільну форму партнерства. Невідповідність очікувань у цьому питанні може створювати латентну напругу та призводити до розчарування. Якщо партнери мають різні бачення перспектив, важливо відкрито обговорити ці відмінності, знайти компроміс або прийняти усвідомлене рішення про подальшу долю стосунків.

Рекомендації для психологів-консультантів

При роботі з парами, які перебувають у громадянському шлюбі, психологам важливо враховувати специфіку їх стосунків та уникати нав'язування традиційних норм офіційного шлюбу. Рекомендується з повагою ставитись до вибору партнерами форми стосунків, допомагати їм усвідомити

мотиви цього вибору, виявити можливі неусвідомлені страхи чи конфлікти, що стоять за рішенням не реєструвати стосунки. Водночас важливо допомогти партнерам реалістично оцінити як переваги, так і ризики незареєстрованих стосунків, особливо якщо пара планує народження дітей або спільні фінансові інвестиції.

Враховуючи виявлену емоційну лабільність та схильність до психосоматичних реакцій у партнерів незареєстрованого шлюбу, в консультативній роботі рекомендується приділяти увагу розвитку їх емоційної компетентності. Корисними можуть бути техніки усвідомлення та вербалізації емоцій, навчання навичкам емоційної саморегуляції, робота з тривогою щодо невизначеності майбутнього стосунків. За необхідності рекомендується індивідуальна психотерапевтична робота з кожним партнером для опрацювання особистісних проблем, які можуть негативно впливати на якість стосунків.

Важливим напрямком консультативної роботи є допомога партнерам в узгодженні їх очікувань щодо різних аспектів стосунків. Рекомендується використовувати техніки структурованого діалогу, де кожен партнер має можливість висловити свої потреби, цінності, бачення майбутнього, а інший партнер уважно слухає без перебивання та оцінювання. Психолог допомагає партнерам виявити зони збігу та розбіжностей у їх очікуваннях, знайти можливості для компромісів, вибудувати спільне бачення стосунків.

При роботі з конфліктами в парах незареєстрованого шлюбу важливо враховувати, що відсутність формальних зобов'язань може як знижувати мотивацію до вирішення складних проблем, так і стимулювати партнерів до більш конструктивної поведінки через усвідомлення, що тримає їх разом саме якість стосунків. Рекомендується допомагати партнерам розвивати навички конструктивного спілкування, вчити їх техніками активного слухання, я-повідомлень, фокусування на пошуку рішень замість взаємних звинувачень.

Корисним може бути проведення психоосвітніх програм для пар у громадянському шлюбі, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, узгодження очікувань, підготовку до батьківства, фінансову грамотність у стосунках. Такі програми можуть проводитись у форматі групових занять, що дозволяє парам обмінюватись досвідом та отримувати підтримку від інших пар у подібній ситуації.

Таким чином, оптимізація міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі вимагає усвідомлення специфіки цієї форми партнерства, активної роботи над розвитком довіри, емоційної близькості, ефективної комунікації, узгодження очікувань та гнучким розподілом ролей. Психологічний супровід таких пар має враховувати їх особливі потреби та сприяти розвитку психологічних ресурсів для побудови якісних та стабільних стосунків.

Додаток Д

ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПАР У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ШЛЮБІ «РАЗОМ БЕЗ КОРДОНІВ: ПОБУДОВА ГАРМОНІЙНИХ СТОСУНКІВ У НЕЗАРЕЄСТРОВАНОМУ ПАРТНЕРСТВІ»

Пояснювальна записка

Програма психологічного супроводу пар у громадянському шлюбі розроблена на основі результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків партнерів у незареєстрованих партнерських відносинах. Дослідження виявило специфічні характеристики таких стосунків: вищий рівень автономності та індивідуалізму, емоційну лабільність партнерів, схильність до психосоматичних реакцій, більш егалітарний розподіл ролей, високу значущість довіри та емоційної близькості за відсутності формальних зобов'язань.

Програма спрямована на оптимізацію міжособистісних стосунків партнерів у громадянському шлюбі через розвиток комунікативних навичок, узгодження очікувань та цінностей, зміцнення довіри, навчання конструктивному вирішенню конфліктів, розвиток емоційної компетентності та підтримку психологічного благополуччя партнерів.

Мета програми: психологічний супровід пар у громадянському шлюбі, спрямований на гармонізацію їх міжособистісних стосунків, розвиток психологічних ресурсів для побудови якісних та стабільних партнерських відносин.

Завдання програми:

- сприяти усвідомленню партнерами специфіки їх стосунків, мотивів вибору незареєстрованого шлюбу, очікувань щодо перспектив;
- розвивати комунікативну компетентність партнерів, навички ефективного спілкування та активного слухання;
- сприяти узгодженню ціннісних орієнтацій, рольових очікувань та життєвих планів партнерів;
- зміцнювати довіру та емоційну близькість у стосунках;
- навчити партнерів конструктивним способам вирішення конфліктів;
- розвивати навички емоційної саморегуляції та стресостійкості;
- підтримувати баланс між близькістю та автономією у стосунках;
- надати знання про психологічні аспекти батьківства в незареєстрованому шлюбі.

Цільова аудиторія: пари, які перебувають у громадянському (незареєстрованому) шлюбі, мають стаж спільного життя від одного року, віком від 20 до 40 років.

Форма роботи: групова робота з парами (оптимальний розмір групи – 4-6 пар), окремі заняття можуть проводитись у форматі індивідуальної роботи з парою.

Тривалість програми: 16 занять по 2,5 години (загалом 40 годин), частота занять – один раз на тиждень.

Структура програми: програма складається з чотирьох модулів, кожен з яких спрямований на вирішення окремого блоку завдань.

Методи роботи: групова дискусія, психоедукація, рольові ігри, вправи на розвиток комунікації, техніки гештальт-терапії, елементи арт-терапії, тілесно-орієнтовані техніки, техніки усвідомленості, структуровані діалоги, домашні завдання.

МОДУЛЬ 1. УСВІДОМЛЕННЯ СПЕЦИФІКИ СТОСУНКІВ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ШЛЮБІ (4 заняття)

Заняття 1. Знайомство. Особливості громадянського шлюбу

Мета: знайомство учасників групи, створення атмосфери довіри, усвідомлення специфіки стосунків у громадянському шлюбі.

Зміст:

1. Знайомство учасників, представлення програми, обговорення правил групи (конфіденційність, повага, активність) – 30 хв.
2. Вправа "Наша пара": кожна пара розповідає свою історію знайомства, як почалося спільне життя, чому обрали громадянський шлюб – 40 хв.
3. Міні-лекція: "Психологічна характеристика громадянського шлюбу: переваги та виклики" – 30 хв.
4. Групова дискусія: "Що для нас означає бути разом без офіційної реєстрації?" – 40 хв.
5. Рефлексія заняття, домашнє завдання: написати есе "Чому ми обрали громадянський шлюб?" – 10 хв.

Заняття 2. Мотиви вибору незареєстрованих стосунків

Мета: усвідомлення та аналіз мотивів вибору громадянського шлюбу, виявлення можливих неусвідомлених страхів та конфліктів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, обмін есе між партнерами – 30 хв.
2. Психоедукація: "Типові мотиви вибору громадянського шлюбу: від ідеологічного вибору до страху зобов'язань" – 30 хв.
3. Вправа "Картографія наших мотивів": візуалізація мотивів через малювання чи колаж – 40 хв.
4. Робота в парах: структурований діалог "Що насправді тримає нас разом?" – 30 хв.
5. Групове обговорення інсайтів, рефлексія, домашнє завдання: обговорити з партнером виявлені мотиви – 20 хв.

Заняття 3. Очікування щодо перспектив стосунків

Мета: виявлення та узгодження очікувань партнерів щодо майбутнього їх стосунків.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, обмін враженнями – 20 хв.

2. Вправа "Лінія часу нашого майбутнього": кожен партнер окремо малює лінію часу своїх стосунків на найближчі 5 років – 30 хв.
3. Презентація ліній часу один одному, виявлення збігів та розбіжностей – 40 хв.
4. Міні-лекція: "Асиметрія очікувань як джерело конфліктів у незареєстрованих парах" – 20 хв.
5. Робота в парах: структурований діалог "Наше спільне майбутнє" – 30 хв.
6. Рефлексія, домашнє завдання: написати спільний план розвитку стосунків на найближчий рік – 10 хв.

Заняття 4. Баланс між близькістю та автономією

Мета: усвідомлення потреб у близькості та автономії, знаходження балансу між ними.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, презентація спільних планів – 30 хв.
2. Психоедукація: "Автономія та злитість у стосунках: знаходження здорового балансу" – 30 хв.
3. Вправа "Коло нашої близькості": візуалізація меж особистого простору кожного партнера – 40 хв.
4. Групова дискусія: "Як зберегти себе, будучи разом?" – 30 хв.
5. Робота в парах: складання "Угоди про особистий простір" – 20 хв.
6. Рефлексія модуля, домашнє завдання: дотримуватись угоди та фіксувати спостереження – 10 хв.

МОДУЛЬ 2. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (4 заняття)

Заняття 5. Основи ефективної комунікації

Мета: навчити партнерів навичкам активного слухання та ефективного вираження своїх думок і почуттів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, аналіз досвіду дотримання особистих меж – 20 хв.
2. Міні-лекція: "Основи ефективної комунікації в парі: активне слухання, я-повідомлення, безоціночність" – 40 хв.
3. Вправа "Активне слухання": партнери по черзі розповідають про важливу для себе тему, інший практикує техніки активного слухання – 40 хв.
4. Вправа "Я-повідомлення": трансформація звинувачувальних висловлювань у я-повідомлення – 30 хв.
5. Рольова гра: практика ефективної комунікації в типових ситуаціях – 30 хв.
6. Рефлексія, домашнє завдання: щодня приділяти 15 хвилин структурованому діалогу з партнером – 10 хв.

Заняття 6. Емоційна відкритість та вразливість

Мета: навчити партнерів відкрито виражати свої почуття та потреби, розвивати емоційну близькість.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, обмін досвідом структурованих діалогів – 20 хв.
2. Психоедукація: "Емоційна вразливість як основа близькості" – 30 хв.
3. Вправа "Карта моїх емоцій": ідентифікація та вербалізація емоційних станів – 30 хв.
4. Робота в парах: "Що я насправді відчуваю" – ділення глибокими переживаннями з партнером – 40 хв.
5. Вправа "Долоні довіри": тілесна вправа на зміцнення емоційного контакту – 20 хв.
6. Групове обговорення, рефлексія, домашнє завдання: щодня ділитися з партнером трьома емоціями дня – 10 хв.

Заняття 7. Невербальна комунікація та тілесний контакт

Мета: розвинути усвідомленість невербальних сигналів, поглибити тілесний контакт партнерів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 15 хв.
2. Міні-лекція: "Роль невербальної комунікації та тілесного контакту у підтримці близькості" – 25 хв.
3. Вправа "Дзеркало": партнери по черзі відображають рухи та міміку один одного – 30 хв.
4. Вправа "Діалог без слів": партнери спілкуються лише невербально – 30 хв.
5. Тілесно-орієнтовані вправи на зміцнення довіри та близькості – 40 хв.
6. Групове обговорення досвіду, рефлексія, домашнє завдання: щодня практикувати тілесний контакт (обійми, дотики) – 10 хв.

Заняття 8. Складні розмови: як говорити про важливе

Мета: навчити партнерів конструктивно обговорювати складні та конфліктні теми.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 15 хв.
2. Психоедукація: "Як вести складні розмови: підготовка, вибір часу, фокусування на розв'язанні" – 35 хв.
3. Вправа "Картографія складних тем": виявлення тем, які партнери уникають обговорювати – 30 хв.
4. Робота в парах: структурований діалог на одну зі складних тем під супроводом ведучого – 50 хв.
5. Групове обговорення, обмін досвідом, рефлексія модуля – 20 хв.

6. Домашнє завдання: обговорити вдома ще одну складну тему, використовуючи освоєні техніки – 10 хв.

МОДУЛЬ 3. УЗГОДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ (4 заняття)

Заняття 9. Цінності як фундамент стосунків

Мета: виявлення та узгодження ціннісних орієнтацій партнерів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 20 хв.
2. Міні-лекція: "Роль ціннісної єдності у стабільності стосунків" – 30 хв.
3. Вправа "Ієрархія цінностей": кожен партнер окремо ранжує список життєвих цінностей – 30 хв.
4. Презентація та порівняння ціннісних ієрархій партнерів – 30 хв.
5. Робота в парах: пошук спільних цінностей та обговорення розбіжностей – 30 хв.
6. Групова дискусія, рефлексія, домашнє завдання: скласти список спільних цінностей пари – 10 хв.

Заняття 10. Рольові очікування в громадянському шлюбі

Мета: усвідомлення та узгодження рольових очікувань партнерів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, презентація спільних цінностей – 20 хв.
2. Психоедукація: "Рольові очікування у незареєстрованих парах: егалітарність та гнучкість" – 30 хв.
3. Вправа "Наші ролі": ідентифікація ролей, які виконує кожен партнер у стосунках – 40 хв.
4. Робота в парах: обговорення задоволеності розподілом ролей, виявлення конфліктних зон – 40 хв.
5. Складання "Угоди про розподіл ролей" – 20 хв.
6. Рефлексія, домашнє завдання: експериментувати з обміном ролями у побуті – 10 хв.

Заняття 11. Батьківство в громадянському шлюбі

Мета: підготовка до батьківства, узгодження батьківських настановлень.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, досвіду обміну ролями – 20 хв.
2. Міні-лекція: "Психологічні та правові аспекти батьківства в незареєстрованому шлюбі" – 40 хв.
3. Вправа "Образ батьківства": візуалізація уявлень про себе як батька/матір – 30 хв.
4. Робота в парах: обговорення підходів до виховання, розподілу батьківських обов'язків – 40 хв.

5. Групова дискусія: обмін досвідом пар, які вже мають дітей – 20 хв.

6. Рефлексія, домашнє завдання: скласти план підготовки до батьківства – 10 хв.

Заняття 12. Фінанси та спільне майно

Мета: навчити партнерів конструктивно обговорювати фінансові питання та питання спільного майна.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 15 хв.
2. Психоедукація: "Фінансова взаємодія в незареєстрованих парах: від повної автономії до спільного бюджету" – 35 хв.
3. Вправа "Наші фінансові установки": виявлення ставлення кожного до грошей – 30 хв.
4. Робота в парах: обговорення поточної фінансової моделі, виявлення проблемних зон – 40 хв.
5. Складання "Фінансової угоди" пари – 20 хв.
6. Рефлексія модуля, домашнє завдання: впровадити узгоджену фінансову модель – 10 хв.

МОДУЛЬ 4. КОНСТРУКТИВНЕ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ ТА ЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ (4 заняття)

Заняття 13. Природа конфліктів у стосунках

Мета: усвідомлення природи конфліктів, навчання розпізнавати ранні сигнали конфлікту.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 20 хв.
2. Міні-лекція: "Природа конфліктів у парах: конструктивні та деструктивні конфлікти" – 30 хв.
3. Вправа "Карта наших конфліктів": ідентифікація типових конфліктних ситуацій у парі – 40 хв.
4. Групова дискусія: "Чому в нашій парі виникають конфлікти?" – 30 хв.
5. Вправа "Ранні сигнали": навчання розпізнавати ознаки наростаючої напруги – 20 хв.
6. Рефлексія, домашнє завдання: вести щоденник конфліктів протягом тижня – 10 хв.

Заняття 14. Стратегії вирішення конфліктів

Мета: навчити партнерів конструктивним стратегіям вирішення конфліктів.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, аналіз зафіксованих конфліктів – 30 хв.
2. Психоедукація: "П'ять стратегій поведінки в конфлікті: коли і яку обирати" – 30 хв.

3. Діагностика переважаючих стратегій поведінки в конфлікті кожного партнера – 20 хв.

4. Вправа "Переформулювання конфлікту": трансформація конфліктної ситуації в проблему, що потребує спільного вирішення – 30 хв.

5. Рольові ігри: практика конструктивного вирішення типових конфліктних ситуацій – 40 хв.

6. Рефлексія, домашнє завдання: в наступному конфлікті застосувати освоєну стратегію – 10 хв.

Заняття 15. Емоційна саморегуляція та стресостійкість

Мета: розвиток навичок емоційної саморегуляції, підвищення стресостійкості.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання – 20 хв.

2. Міні-лекція: "Емоційна лабільність та психосоматичні реакції: шляхи подолання" – 30 хв.

3. Практикум: техніки релаксації (прогресивна м'язова релаксація, дихальні вправи) – 40 хв.

4. Практикум: техніки усвідомленості (mindfulness) для роботи з емоціями – 30 хв.

5. Вправа "Моя стратегія антистресу": розробка індивідуального плану підтримки емоційного балансу – 20 хв.

6. Рефлексія, домашнє завдання: щодня практикувати освоєні техніки по 10-15 хвилин – 10 хв.

Заняття 16. Підсумкове. Наш шлях разом

Мета: підведення підсумків програми, закріплення набутих навичок, планування подальшого розвитку стосунків.

Зміст:

1. Обговорення домашнього завдання, обмін досвідом практики технік – 20 хв.

2. Вправа "Подорож програмою": ретроспективний аналіз пройденого шляху, найважливіших інсайтів та змін – 40 хв.

3. Робота в парах: складання "Маніфесту нашої пари" – документа, що відображає спільні цінності, правила взаємодії, плани – 40 хв.

4. Презентація "Маніфестів", групове обговорення – 30 хв.

5. Вправа "Лист собі через рік": кожен учасник пише лист, який отримає через рік – 20 хв.

6. Церемонія завершення, рефлексія програми, зворотний зв'язок – 20 хв.

Очікувані результати програми:

Після завершення програми учасники:

- усвідомлюють специфіку своїх стосунків, мотиви вибору громадянського шлюбу;

- мають узгоджені очікування щодо перспектив стосунків;
- володіють навичками ефективної комунікації, активного слухання, вираження емоцій;
- мають узгоджені ціннісні орієнтації та рольові очікування;
- знають конструктивні стратегії вирішення конфліктів та вміють їх застосовувати;
- володіють техніками емоційної саморегуляції та стресостійкості;
- мають зміцнену довіру та емоційну близькість;
- здатні підтримувати здоровий баланс між близькістю та автономією;
- підготовлені до батьківства (для пар, які планують дітей).

Оцінка ефективності програми:

Для оцінки ефективності програми проводиться:

- вхідна діагностика (перед початком програми): задоволеність стосунками, рівень довіри, комунікативна компетентність, стратегії поведінки в конфліктах;
- поточна оцінка (в кінці кожного модуля): зворотний зв'язок від учасників;
- вихідна діагностика (після завершення програми): повторна діагностика з використанням тих самих методик;
- катamnестична оцінка (через 6 місяців після завершення): опитування учасників щодо збереження позитивних змін.

Матеріально-технічне забезпечення:

Приміщення для групових занять, стільці для розміщення учасників по колу, фліпчарт або дошка, маркери, папір формату А4 та А3, кольорові олівці, фарби, журнали для колажів, м'ячик для передачі слова, музичний програвач, роздаткові матеріали.